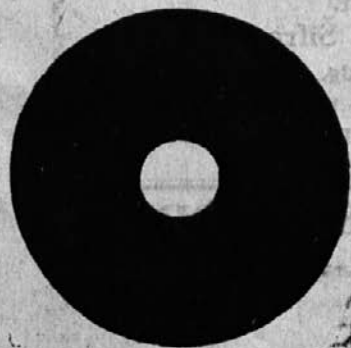

Mladina

1489/29

Vsebina 2. in 3. številke:

† SREČKO KOSOVEL: Kraljevska pesem. RA-
DIVOJ REHAR: Mi vsi drevesa smo in rastemo.
VINKO KOŠAK: Fabrike. TONE POTOKAR:
Nevesta. ANTON OCVRK: Žalostna pesem.
MIRKO KUNČIČ: Brezplodno dnevi beže. AL-
FONZ GSPAN: Grem. STANKO MENCINGER:
Gravitacija. J. KROŠELJ: Pesem sedanjosti.
WOLKER-BORKO: Bolnica. BRATKO KREFT:
V zakotni ulici. † SREČKO KOSOVEL: Kul-
turni pomen Iv. Cankarja. FRANC ONIČ: Pro-
slave. RADIVOJ REHAR: Najnovejša nemška
dramatika. BRATKO KREFT: Smrtna rosa. DR.
VEBER: Sokrat. I. K.: Nekaj o sodobni vzgoji.
ZAPISKI: Vodnikova družba in njene knjige.
(Anton Ocvirk). Micić: Antievropa (Mrzel).
PRILOGA: † Srečko Kosovel (Slika).

1926/1927.

Štev. 2.-3.

CENA 12 Din.

Uredništvo-uprava Ljubljana, Kolodvorska ul. 7.

NAROČAJTE IN PODPIRAJTE „MLADINO“!

Vsi na delo za „Mladino“!

Povsod zahtevajte „Mladino“!

V vse kavarne in knjigarne „Mladino“!

„Mladina“ je edina borbena slovenska revija!

„Mladina“ je izraz hotenj vseh naprednih sil slovenskega naroda!

„Mladina“ je boj, sproščenje, nova pot!

„Mladina“ je najcenejša slovenska revija!

„Mladina“ nima nikjer fondov in bank!

„Mladino“ podpirajte, naročajte in pridobivajte novih naročnikov!

Prvi in drugi letnik še v zalogi! Naročite! Kdor pridobi 10 novih naročnikov, dobi cel tek. letnik zastonj!

Kdor ni prejel prve številke, naj reklamira.

Študentje, profesorji, učitelji, kmetje, delavci itd. vsi na agitacijo za „Mladino“, mlado revijo za vse kulturne probleme!

Celoletna naročnina za dijake je Din 30.—, za nedijake Din 40.—.

Uredništvo in upravništvo: Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 7.

Rokopisi se ne vračajo. Naročnina, reklamacije itd. naj se pošiljajo samo upravi. — Poština plačana v gotovini.

Urednik: Bratko Kreft.

Odgovorni urednik: Andrej Šifrar.

Izdaja konzorcij „Mladine“ v Ljubljani. (Odg. Stanko Tomšič.)

Za tiskarno „Merkur“: Andrej Sever v Ljubljani.

Naslovna stran po načrtu arh. Špinčiča.

NAROČAJTE IN PODPIRAJTE „MLADINO“!

LETO III.

MLADINA

1926-1927.

ŠTEV. 2-3.

Vse pretenko predla mu je Parka:
Kaj na statvah raskavih življenja
bi s tenčico sanj in hrepenenja?
Kaj s svilenim jadrom bi v viharju barka?

Janko Glaser.

† SREČKO KOSOVEL.

† Srečko Kosovel:

Kraljevska pesem.

Kaj bi mi prèstol, kaj bi grad —
jaz nočem kraljevati!
Komu bi kraljeval, zakaj —
kaj bi mi kraljevski sijaj,
Matjaž — on mora spati.

Njegova vojska trdno spi,
Matjaž sloni ob mizi.
Na steni meč visi težak,
pod skalo truden spi junak —
ministrstvo je v krizi.

V obraz koščen, se ne zbudi...
Le brada mu poganja,
in ker ga nič ne brijejo,
se brada, brki vijejo
krog mize in krog spanja.

Matjaž morda nikoli več
podzemske te dvorane
ne zapusti in vojska mré,
a kdor je živ, ne kinka, gré —
jaz pojdem med cigane.

Moj bo lesket vseh belih cest
in črnih šum šumenje —
in najhitrejši črni konj
me rešil ječe bo in spon —
in nesel v odrešenje.

Radivoj Rehar:

Mi vsi drevesa smo in rastemo.

Mi vsi glasniki in klicarji
drevesa smo cveteča in zoreča.
Ob vejah naših merijo viharji
si svojo moč in svojo silo:
kar ni odporno, se bo odlomilo
in kar ni z zdravim sokom prepojeno —
ne bo rodilo.

Mi vsi drevesa smo in rastemo!
Iz tal današnjih dni
mi srkamo življenski sok,
ljubezen svojo in strasti
in na konicah svojih rok,
svojih zelenečih vej,
mi nosimo neba obok;
in v teži tej pod njim zori
v plodovih naših — seme novih dni.

Vinko Košak:

Fabrike.

Fabrike,
dimniki grozeči prsti,
rdeče obzorje,
nad njimi črni oblaki.

Dimniki bljuvajo, zvezde vgasnili,
da so zastrli nam solnce, v temó zagnili
zarjo vgasnili, naše hiše, vrtove

Rdeče gori nebo.

Dimniki, dolga črna poslopja:

fabrike — odražajo se

ostró

in žgo v možgane,

režejo v duše,

v teló.

Znojna so naša čela,

trudne so naše roké,

prsa samo še hrope

in oči, ah oči, blodijo, blodijo

in se iskrijo

in spet umirajo,

čakajo, upajo, prosijo

in že grozé.

Trudne roké

so se vzpele,

mišice ko lok se napele,

grozeče se dvignile

pesti —

in sence njih so pale

na dimnike grozeče prste,

dolga črna poslopja: — fabrike.

Obzorje je rdeče ko kri,

obzorje je rdeče, kot da bi fabrike gorele.

Tone Potokar:

Nevesta.

Vezla sem, vezla
krilo poročno
dolge noči,
pa sem navezla
v biserno svilo
dve roži ko kri.

Pri vsaki sem nitki
štela vbodljaje,
preštevala dni,
upala, čakala,
gledala v rožah tvoje oči. —

Če danes razgrnem krilo poročno:
Dve roži — dve strnjeni kaplji krvi
in iz te črne, srčne krvi
vpijejo Tvoje krvave oči.

Anton Ocvirk:

Žalostna pesem.

Blede sanje so na mojih cestah.
Koder hodim, iščejo oči me sladke.
V mé se zlílo je neznano hrepenenje,
ki me žgé v teh bolnih prsih.
Joj! Vse, kar počela sem v teh letih,
kar sem mislila, storila,
kar sem čudočudnih sanj rodila,
vse — o — vse je pesem žalostnih oči.

Mirko Kunčič:

Brezplodno dnevi beže . . .

O, da sem orel! Svobodno razpet
v rubinasti zarji — vladar med vladarji —
bi krilil . . . pil
mozeg in kri vstajajočim dnevom;
za tisoč življenj bi se luči napil!

Najtrši viharji
bi se z onemoglim gnevom
odbijali ob neuklonljivi volji zmagovalčevih prs . . .

Brezplodno dnevi beže.
Vsa žalost štiriindvajsetih mladih let
se je naselila v moji podstrešni izbi
in ne najde več pcta iz nje.

Moja mati je — senca, moj oče — mrak,
mrznja mi je — sestra, nepokoj — brat.
Zažeja me po solncu — pobožno korak
zavije v njegovo skrivnostno svetišče.

A je hotenje — trpka blodnja roža,
ki zakoprni po objemu lokavega trna,
misleč, da najde v njem vse skrite opoje, slasti,
ljubav tako toplo in sočno kot je slutnja dekliških nedrij . . .

Zbudim se iz ekstaze. Malodušje zaplaka — — —:
vsenaokrog razvaline, grobišče
in noč, ki uporno in sovražno molči — —

— O, da sem orel! — — —

Z opotekajočimi koraki se vračam v svojo podstrešno izbo —
in z nemim porogom, s hladnim sočutjem
me pozdravi spet žalost štirih zatohlih sten. —

Alfonz Gspan:

Grem.

Grem
 in so vse moje steze zapletene;
 gledam,
 pa so vse slike kalne, meglene;
 slutim,
 da je vse dobro daleč, nedosegljivo.
 A nad vasjo gre večerno nebo,
 tam gori si zvezde prepevajo.
 Tam gori je večnost —
 tam ni vprašanj.

Stanko Mencinger:

Gravitacija.

Čuješ, ti beli in nemi prijatelji,
 kaj ti pripovedujem? —
 Zakaj si nepremičen in gluhi ter
 pustiš, da begajo moje misli
 kakor kadila okoli kipa Buddhe
 ne da bi našle skrito pot
 v tajne domove tvojega bistva?
 Povej mi, zakaj počiva moj
 pogled neprestano na tvojem
 skrivnostnem, razoranem, skalnatem
 obličju, kadar stojim v senci
 zelenega kostanja in tke
 pomladno solnce v mimohitečem
 potoku zlato preprogo?
 Povej mi, ti molčeči ljubljeneč
 jutranjega solnca, zakaj me zapletaš
 v nevidne zanke svoje magične
 privlačnosti, da nastajajo v
 vrtincu mojih, trenutno se porajajočih
 misli nova občutja, podobna cvetju,
 ki je posuto po tem zelenem kostanju?

Pa vendar sem drzen in te zovem
 prijatelja, ker vem, da je tudi tvoje
 nemo strmenje namenjeno meni in da
 je najino hotenje enakovreden stih
 v večni pesmi, ki jo prepeva
 nedoumljivi Nekdo.

Jožko Krošelj:

Pesem sedanjosti.

Vem, da bodo zopet pravili ljudje: lahko je zabavljati, lahko se je postavljati v naduto pozo, ukazovati, podirati in rušiti; da bi pa mladina sama doprinesla, ali tudi doprinesti mogla kak kamenček k zgradbi naše prave kulture, da bi res pokazala svoje pozitivno delo, tega ne vidimo.

Pa povemo takoj: tudi samega sebe in vse druge hočemo razgaliti, da bomo tem jasneje spoznali vse svoje zablode, da se bomo že enkrat otresli vseh plesnivih sanj, da bomo govorili z duhom časa, da bo naša pesem res verno ogledalo dobe, v kateri živimo, ki nas osrečuje, goni v obup, da bo čist odraz dobe, v katero smo vkljenjeni.

Mi vsi živimo danes še tako prisiljeno idilično življenje, mi vsi se še tako trudimo, da ohranimo še tisti košček romantike v sebi, ki bi ga morali že davno zavreči in položiti v zaprašeni arhiv. So ljudje, ki bi jim bilo vse to v veselje in zabavo in bi morda uživali vse te mehke, bolne izlive razbičanih, mladih duš, a danes ni čas zato, danes tudi ne sme biti čas za to, danes, ko se vse ruši, podira, ko padajo vrednote same v razvaline, vrednote, na katere so prisegala stoletja, vrednote, ki so se že davno izživele, in že davno izpolnile svoje poslanstvo. Same se rušijo; ni treba tu nobenih močnih sunkov.

Prevažna je doba, v kateri živimo in tako zanimiva, kakor morda še nobena ne. Kamorkoli stopiš, od vse povsod ti kipe novi problemi, ki jih še včeraj nikjer ni bilo, a danes so to pereča vprašanja, ki zahtevajo takojšnjega odgovora. Sredi velikega kaosa si in treba je najti pravo pot, da se ne boš sam zrušil v ta veliki vrtinec sedanje dobe — kakor, da prehajamo v novo življenje, kakor, da bi bila ta doba eno samo silno maščevanje za vse zamujene kali človeške kulture — tako bruhajo iz dneva v dan novi klici v pravo človeško življenje. —

Mi vsi se še tako malo zavedamo velike misije, ki nam jo narekuje doba.

Mladina je bila navadno vedno avantgarda novih, silnejših idej, glasnica novih zarij in kašipot v lepše življenje; ona je bila navadno vedno glasen protest proti obstoječim razmeram. To je njeno poslanstvo, ker himna zdrave mladine mora biti: Naprej — navzgor. Če tega ne zmore, je vsa gnila in se je postarala, še predno je bila mlada, še predno je mogla razpeti svoja mlada krila, se razmahniti v življenje.

Pri nas ni tako. Mi vsi ali pretežna večina naše mladine še živi v dobi, ki je zakopana že dvesto let v preteklosti, se navdušuje za modre, bolne, hrepenenja in ljubezni polne cvetke, poje himne mesečini, se izliva v razhrepenele žalostinke; išče idealov v preteklosti, namesto, da bi segla v prepestro sedanost in iskala tu idealov, ki bi bili živi, ki bi jih iztrgala iz življenja in jih dvignila visoko z močnim zanosom zdrave mladosti, jih izkričala v mogočni himni naših prepolnih, močnih duš; a ne, mi segamo, mi se vračamo nazaj in brskamo po zastarelih, zarjavelih papirjih in iščemo tod idealov, kjer jih morda nikdar bilo ni, ali pa si jih sami v svoji fantaziji ustvarjamo in jih ljubimo in sledimo tem praznim sencam.

Strah nas je sedanjosti, strah nas je vseh in zato se zatekamo v preteklost. Lepo smo živeli, idilično je bilo naše življenje v Slovenski deželi — lepo ograjeno z visokim zidom. Lepo neznanostno, malenkostno naše domače življenje, a danes so drugi časi, danes so vse resnejši dnevi — in niti malo nas ne smejo navduševati vse tiste papirnate borbe, tisti medli protesti proti krivicam — in vso nežno pesem toplih večerov predajemo arhivarjem. To moramo, to je naša dolžnost.

S široko odprtimi očmi gremo v popolnoma nov svet, v svet, ki ga je prenovila — povrednotila tehnika — in dan na dan se nam odstirajo nova čudesa. Tehnika si je usvojila v zmagonosnem pohodu preko vseh zemlja vso kulturo, spremenila je čisto smeri življenja, prepojila je naše misli s čisto novim duhom.

Mi vsi vemo: v ta veliki vrtinec, v to razpenjeno, razbičano valovje se moramo vreči, prepojit se vsega s tem duhom, vživeti se do potankosti v vse, kar nam je razgrnila tehnika in tako prežeti s sodobnostjo bomo mogli spočeti novo pesem. Ne bomo stali ob strani, kakor moderni donkijhotje in mahali s praznimi rokami v ozračje in protestirali proti razvoju; smešen je vsak odpor proti tej gigantski sili, ker razvoj gre svojo začrtano pot in vse, kar se mu ustavlja, pomandira in drvi dalje po železnih zakonih svoje logike.

Naša literatura ni sledila temu razvoju, ni sledila življenju, zato je danes osamljen, zapuščen organizem, ki je obsojen v životarjenje. Nič pravega življenja ni tu — saj je zgubila stik z njim, saj se mu je odtujila, saj ni stopala vzporedno z razvojem vseh naših sil. In mi sanjamo dalje in se izgublamo v plehkkih jeremijadah, tratimo svoje mladosti po nepotrebnem in sledimo sencam.

Danes pa ni čas več za sanje, danes, ko se vse kolje in peni v človeški krvi, ko snuje človek za svojega brata nove načine še groznejših vojn, danes, ko se dan da dan odpirajo nove fabrike, ko si je človek podrgel vse elemente, ali pa si jih bo še jutri, sedaj ni več čas za romantiko, danes je čas mašin.

Ali ne čujete novih klicev, ali vam ne vstaja nekaj toplega, nekaj nad vse lepega v trenutku, ko si pritiskate slušalke na uho in poslušate koncerte iz Amerike, Afrike, Azije — ali vam ne pravi vse to, da gremo novemu življenju nasproti, da se odpira pred nami čisto nova doba, ki vanjo niti verovali nismo. In zdaj prihaja čisto sama.

Nad nami plujejo aeroplani, nosijo s seboj ljubezen, bratstvo; pravijo, da bodo nosili tudi smrt.

V to morje se moramo vreči in plavati. Plavati vedno dalje.

Živimo življenje tako, da bo naše življenje res ogledalo dobe, v katero smo vklenjeni. Naša pesem naj bo mogočna himna življenju, naj bo en sam krik, en sam velik krik ljubezni do vsega, kar nas dviga in sili dalje in navzgor.

Živimo in veselimo se svoje mladosti in pojmo vsem, da bodo čuli našo pesem ljubezni, da bodo brali naše duše — pojmo pesmi življenja, pesmi borbe.

Vse, vse mora v našo pesem: naj se dvigne visoko, naj objame vse stvarstvo, naj blagoslavlja in dviga.

Jiří Weller — B. Berko:

Bolnica.

Božična igra.

O s e b e :

Sifilitik, prvi bolnik.
 Jetični, drugi bolnik.
 Ranjeni, tretji bolnik.
 Mati jetičnega.
 Ljubica sifilitika.
 Otroci.
 Zdravnik.
 Strežnica.

Kraj: soba v bolnici s 3 posteljami. Čas: dan pred božičem, ko se mrači.

Tretji bolnik (ranjenec leži nepremično z obvezano glavo v kotu sobe).

Drugi (pripravlja na mizi pri oknu majhno drevesce).

Prvi (leži vznag na postelji in šteje črne kvadrate, ki so naslikani na stropu):
 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67... in 68. Ah!

Drugi: Kaj ti je?

Prvi: Že zopet 68!

Drugi: Česa, prosim te?

Prvi: 68 kvadratov. 68 črnih kvadratkov na stropni slikariji. In zdaj je konec.

Drugi: Kakšen konec?

Prvi: Ko bi jih bilo včasih 67 ali 69! Ali sploh kaj drugega. Ko bi rasli in umirali kakor vse, kar se izpreminja. Že pol leta jih preštevam, a zmerom jih je enako število. Življenje je zaprto med 68 kvadratov na zidu. Ti — čuj, ali bi bil čudež, če bi naštel kaj drugega ko teh 68?

Drugi: V šoli so nas učili, da se čudeži ne gode.

Prvi: To, kar je neovrgljiva resnica, stoji in se ne giblje. — Kar stoji in se ne giblje, ni življenje. In vendar bi dejal, da bi se to kaj lahko predrugačilo.

Drugi: Abotno je, venomer preštovati to, kar ti visi nad glavo. (Izrezuje bervani papir.) Ko bi imel zlat papir — bi naredil zvezdo. Na vrhu božičnega drevesca bi se lepo podala. Lahko bi rekli: sloves našega drevesa sega do zvezd. Dali so nam prav neznačno drevesce.

Prvi: Nemara oni-le kvadrati sploh niso na stropu. Morda mi tiče v glavi. 68, 69, zmerom 68. — Ko je človek težko bolan, mora ležati venomer na enem in istem mestu. Stvari se zgrnejo okrog njega in ostanejo neizpremenjene, nepremične in čakajo kakor mačke. Ko bi bil zdrav, mi ne bi bilo težko vstopiti v to-le belo sobo in se ne bi bil niti ozrl na strop. Strop, zlezi mi na hrbet z 68 črnimi kvadrati vred. Tako pa sem zdaj kakor pribit...

Drugi: Ali si opazil damo od Armade rešitve? Tisto, ki nam je bila prinesla drevesce, papir in bombone? Pomolila jih je čez prag in je prestrašeno zrla name. Prav smešna je bila. Kaj ji je paznik pravil o nas?

Prvi: Sigurno ne veliko dobrega.

Drugi: Zato k nam nikoli nihče ne pride. V beli paviljon hodijo vsak dan cele procesije.

Prvi: V belem paviljonu so zgolj gostje. Ostanejo štirinajst dni — tri tedne in odidejo. Staval bi, da noben izmed njih ni imel časa prešteti slikarijo na stropu.

Drugi: Saj veš, da ne. Oni so celo radi, če nekaj dni poleže. (Se smeje.)

Prvi: Ondi — v belem paviljonu — se da dobro ležati. Z oken se vidi naravnost na ulico in do bolniških vrat je le par korakov. Kaj ti je rekla tista dama?

Drugi: Srečen božič, kristjani!

Prvi: Srečen božič! Čakaj — tam zunaj pravijo nekako drugače. Malo daljše.

Drugi: Pravijo: Srečen in vesel božič! (Kašlja.)

Prvi: Da — tako. Čemu neki ni rekla tudi nam — vesel?

Drugi: Je bržčas pozabila — preveč se je začudila — dala mi je drevesce in je koj odšla. Za vraga — čemu mi ni dala zlatega papirja? Lahko bi izdelal zvezdo in trake okoli drevesca.

Prvi: Veš — boljše je pustila onim v belem paviljonu. Preden prispe skozi bolnico k nam — se že vse porazgubi. In potlej: v belem paviljonu so lepši bolniki nego tu v izolaciji.

Drugi: Imam tri sveče, tri jabolka, dvajset bonbonov in same rdeče papirje.

Prvi: Pa naredi zvezde in trake iz rdečega papirja.

Drugi: Iz rdečega papirja se zvezde še niso delale. Meniš, da se spodobí?

Prvi: Lahko delamo zgolj iz tega, kar imamo. Tudi zvezde in božični večer lahko napravimo samó iz tega, kar imamo.

Ranjeneec (se bolešno zgane): Kri, kri! — Ah, kako boli!

Drugi: Slišiš — že zopet.

Prvi: Ima prestreljeno glavo.

Drugi: Dalj so ga k nam, ker bo kmalu po njem. Sicer bi ga bili dali v kirurški oddelek. Pristen bolnik je. Od naju se ne bo več okužil.

Prvi: Sestra Manta je dejala, da je ubil dva redarja.

Drugi: Slišal sem.

Prvi: Trikratni morilec je.

Drugi: Redarja je ubil, ko sta ga zasledovala.

Prvi: Tisto žensko pa je vendarle usmrtil z avto.

Drugi: Kdo ve? Nihče ne ve, kaj vse je med ljudmi. Satan se ne da spoznati. Sicer pa nam ni mar za to. Zdravnik je rekel, da ne bo doživel jutrišnjega dne. Pred sodišče ne pojde.

Prvi: Hotel bi vsaj videti, kakšen je. Zdi se, da je mlad.

Drugi: To bi bila dolga pot. Najprej obveže, ki radi njih ni videti, potem rane, ki tudi ne dajo videti in stoprav na koncu je človek. Menim, da mene tudi ni videti.

Prvi: Pazi, da se ne vrežeš v prst. Zmračilo se je že. Ali tebe še vidim.

Drugi: Doktor je dejal, da bo spomladi boljše.

Prvi: Doktorji venomer pojo o pomladi. Ali doktorji niso ptiči.

Drugi: Saj bi se lahko docela dobro popravil. Danes se, na primer, počutim začudo dobro — tako izredno dobro — dejal bi: slovesno...

Prvi: Te ne boli na pljučih?

Drugi: Ne. Danes ne. Bolezen najbolj boli tedaj, ko pride. Ko sem se okužil na pljučih in je doktor dejal, da imam tuberkulozo, me je najbolj bolelo. Ko se me odpeljali semle, sem bil prvi v tej sobi. Prvi in sam. Ti si prišel štirinajst dni za mano. Takoj mi je odleglo. Če je več ljudi, je enaka nesreča manjša...

Prvi: Mene boli danes za dva. Ko bi vsaj bila bolezen, kakršno ima oni-le, — bolezen s čisto rano. Ali pri meni je gnajenje.

Drugi: So se ti bule predrle?

Prvi: Ne. Tako mehke so, kakor da bi se izcedile pod kožo.

Drugi: Ne žaluj. Glej — tudi jaz sem se odvadil tega. Sprejemam stvari take, kakršne prihajajo. Sicer pa — saj bi bilo vse zaman. Bolniki imajo pravico verovati v ozdravljenje. Vsi verujejo vanj, čeprav tega ne priznajo.

Prvi: Imam sifilido. Kako naj govorim?

Drugi: Da je nocoj božični večer.

Prvi: Za naju bi moral Bog dolgo iskati daril.

Drugi: Za naju je skorajda vse darilo, ker sva zelo nesrečna.

Prvi: Zbolimo tako, kakor ostanejo drugi zdravi. Glej mene! Počenjal sem to, kar uganja tisoče mladih mož. Ob sobotah sem hodil v krčme in v bare, ob nedeljah v cerkev in na polja. Delal sem vse, kar se mi je zljubilo. Ljubil sem dekleta, — mnogo deklet! Bil sem tako močan, da sem lahko slednjo žalost ubil s petnajstimi kronami, ki sem si zanje kupil žganja ali deklet. V pesti sem nosil svoje razpoloženje. Imel sem tudi nevesto. Tako, da sem o nji dejal: ko se izživim, dekle, pridem k tebi kakor po kopelji. Bila je čista ko sveta slika. Nikdar se je nisem dotaknil. Še bal sem se je malce. Mnoga dekleta ne vedo, kako žive mladi možje. Tudi ona sigurno ni znala. Hotel sem ji nekoč razodeti. Vem, da bi padla od mene kakor kamen v vodo. Morda bi jokala, ali odpustila bi. Ganila bi jo moja izpoved in ljubezen. Vse bi ji bil obljubil, karkoli bi hotela. Ne vem, ali bi ostal vsekdar zvest besedi — človek včasih ne umeje niti samemu sebi pomoči — ali ona bi mi odpustila. Vedela bi, da je vse to takole tjavendan — ker sem jo imel rad. Potem pa sem se okužil. Prišlo je nenadoma. Nisem hotel verjeti. Niti ne vem, od koga sem nalezel. Preklinjal sem, jokal in molil. Delal sem vse, kar stori človek v takem položaju. Zdaj pa ležim v tej sobi in ne delam nič več, le proklete kvadrante na stropu še štejem. Imam ulesa na obrazu in od trebuha mi gnije. Nobena ne bi več spala z mano, a jaz moram noč za nočjo misliti na katero izmed njih. In to grozno boli. Veš, kaj je žena?

Drugi: Moje življenje je bilo povsem vsakdanje. V nobenem kinu ga ne bi igrali. Tudi ljubil nisem nikogar. Ali če ne bi bil zbolel, bi se bil oženil. Ena izmed njih bi me vendarle vzela. Odrasel človek se mora oženiti. Tako je sigurnejše. Zvečer ima zmerom kaj, kar vzame pod roke. Če ne drugega, se igra z otroci.

Ranjeni (se trudoma dvigne na postelji. Blodi se mu od vročice): Kdo sem?

Drugi: Vzdramil se je.

Ranjeni: Napravite luč!

Prvi: Ničesar ne boste videli.

Ranjeni: Prižgite, prižgite!

Drugi: Pravim, da ne bi ničesar videli. Imate obvezo čez celo glavo.

Ranjeni: Lažete... radi bi mi kaj storili. (Drgeta.)

Drugi: Nič ne storim. Pripravljam božično drevesce. Takoj končam. Še tri svečke pritrdim.

Ranjeni (vpije).

Drugi (stopi k njemu): Ležite mirneje. V bolnici ste. Tu mora biti človek tih, da se sliši sleherni korak.

Ranjeni: A kdo ste vi?

Drugi: Jetičnik.

Ranjeni: In kdo je še tu?

Drugi: Še neki bolnik.

Ranjeni: In ste vsi v temi?

Drugi: V somraku smo; zunaj se že mrači.

Ranjeni: Ali mi ne boste nič storili?

Drugi: Kaj naj storiva? Saj sva oba nesrečna.

Ranjeni: Imam veliko glavo. Potipajte, kakšno glavo imam. Ne vzdržite je v rokah. Pozor, pozor! Tu-le je dvojce vrat. Skozi vozijo tramvaji in avtotakse. Vi je ne vzdržite v rokah. Pade in vse razbije.

Drugi: Ranjeni ste na glavi. Ali so vas redarji tako zmlatili?

Ranjeni: Imam veliko luknjo v glavi. Imam veliko glavo. Če pade...

Prvi: Ste li oba redarja ustrelili?

Ranjeni: Kdo vpraša?

Drugi: To je drugi bolnik. Ne bojte se.

Ranjeni: Ne verjamem vam. Napravite luč, zažgite!

Prvi: Lahko bi vam podal roko, ki je polna tvorov. Pa bi verjeli.

Drugi: Imate vročico in zle privide. Vsak, kdor pride v to sobo, jih ima. Potem se navadi. Vi ste ustrelili dva redarja?

Ranjeni: Ne vem. Streljal sem za tem, kar je bilo za mano. Dajte mi vodo.

Drugi: Náte.

Ranjeni: Kam mi rinete? Saj to niso usta — to je odprta rana. Moj Bog, voda gori. Ali... ne maram, to sem samo tako... (Udano.) Odpustite mi, ljudje, ta dan je zelo nesrečen. Ubil sem človeka.

Drugi: Danes je dan pred božičem. Zdaj se bržčas že zažigajo sveče na drevescih po vsem mestu. Večerje, drevesca, darila in otroci. Beli prti, strd in orehi. Mir, veselje, gorkota. Rodbina.

Ranjeni (vpije): Ubil sem človeka! Ubil sem...

Prvi: Glejte, že zopet ni pri zavesti.

Drugi: Tako mu je boljše. — Sedaj prižgem in se tudi vležem. Imam tri sveče — vzdržale bodo četrte ure. Leževa in bova zaspala. Zaspiva, še preden dogore. (Prižiga drevesce.) Tako — prva sveča, — druga, — tretja. Vsakemu izmed nas ena. Zdaj pa v posteljo. (Se vleže.) Glej, kako krasno je to, — tako krasno, kakor da bi bila pod drevescem kopica daril.

Prvi: Veš, kaj bi želel?

Drugi: Vem.

Prvi: Jaz tudi.

Drugi: Deni roke na vzglavnik in zatisni oči. Kaj vidiš?

Prvi: Vidim rdečo zvezdo v belih rokah.

Drugi: Vidim luči v rdečih trakih.

Prvi: Naše drevesce sveti v daljavo.

Drugi: Bolnica je na koncu mesta. Naše drevesce sveti od vseh najdalje.

Prvi: Imamo zgolj tri svečke.

Drugi: A svetijo do neba.

Prvi: Če pojde kdo po cesti za mestom, bo mislil, da je tu mala deca.

Drugi: Če pojde kdo tod mimo, — naj vstopi k nam. Bi mu dali jakbolk in sladkorja.

Prvi: Pomirjam se s svojimi bolečinami.

Drugi: Pomirjenje je blagoslov.

Prvi: Tako mi je, kakor da bi se imel roditi.

Drugi: Tako mi je, kakor bi bil v materinem telesu.

Prvi: Ko bi zdaj kdo prišel...

Drugi: ...in dejal...

Prvi: Slava na višavah Bogu in na zemlji mir ljudem dobre volje!

Drugi: Kaj pečenjajo ljudje, ki smo jih ljubili?

Prvi: Morda gredo.

Drugi: Z veselimi novicami.

Prvi: Slišiš?

Drugi: Slišim.

Prvi: Čisto pri srcu?

Drugi: Čisto pri srcu.

Prvi: Otepajo sneg.

Drugi: Gredo po nas — po vse. Zdaj ne umrjemo.

(Konec prih.)

Bratko Kreft:

V zakotni ulici.

Njegove noči so postajale od dne do dne strašnejše. Mučile so ga pošastne sanje. V vsako misel so se mu vpletavale in zjutraj ali zvečer, ko je moral z ostalimi tovariši opravljati običajne molitve, se mu je v prividu prikazovala Marija, mati Jezusova. Kot lepo, mlado dekle, ki ga je vabilo k sebi, z vso svojo zunanostjo. Zdelo se mu je takrat, da so se premikale oči Madone, ki je visela nad oltarjem v semeniščni kapelici in iz njegove notranjosti se je vzpenjala molitev, ki je bila povsem drugačna od molitev tovarišev.

Vsak teden so morali k spovedi in nekoč je razodel spovedniku svoje privide. Spovednik pa je bilo strog, neizprosno asketičen človek, ki si je večkrat v letu privoščil, da je v stolni cerkvi pridigal o semenu satanovem, poslanem samo človeku v izkušnjava in v greh, o najstrašnejšem bitju, ki se sprošeno potiče po zemlji — o ženski. Nekateri

so se mu posmehovali, tisti pa, ki so prišli v njegovo bližino, so se ga bali in mu niso upali več pogledati v oči, ki so tičale v globini izbičanega in izmučenega obraza. Zato je oštel Ivana, kakor ošteje strog in krut oče sina, ki je storil nekaj povsem nepotrebnega, škodljivega. Bolj ranjen, kakor je pokleknil pred spovednico, še predno je zinił besedico, se je vračal Ivan iz kapelice v učno sobo. Od takrat se ni več izpovedoval svojih prividov in če ga je vpraševal po njih, jih je zanikal. V resnici pa so postajali vedno hujši in lepa podoba Marije se mu je v snu prikazovala kot razgaljena, nad vse očarujoča vila. Še v snu je hotel izdrdrati prošnje in molitve, ki mu jih je spovednik priporočil, toda zdelo se mu je, da se mu iz vseh kotov nekdo krohota in se norčuje iz molitvic. Tako se je mučil noč in dan, da se ni mogel ne učiti, ne poprijeti kakega drugega dela.

V razredu pa je bil sošolec, nikdo ga ni drugače klical kakor Toni. Bil je večkratni repetent, obenem pa razredni mentor za vse tiste stvari, ki jih njegovi mlajši sošolci niso poznali in o katerih tudi gospodje profesorji niso predavali. In ta Toni je nekoč zagledal zamišljenega Ivana, ki sicer ni bil nikoli prav živ, saj so mu v petih letih njegovega bivanja v knezoškofijskem semenišču iztisnili vso živost. Z njo pa je izginilo tudi prejšnje mladostno veselje otroka, ki je do takrat brezskrbno užival svet in življenje.

»Ali veste, zakaj je naš Ivan tako zamišljen?« se je zakrohotal Toni in pokazal na zardelega Ivana, ki je povzdignil svoje oči proti njemu tako proseče, kakor da kleči pred njim in ga prosi, naj nikar ne izkriči njegove skrivnostne bolesi. Toni pa je bil že v teku razposajenosti in izpovedal je sošolcem, da je videl pri njem prepovedano knjigo, katere noben pošten in pravoveren kristjan po papeževem ukazu ne sme v roke vzeti, kaj šele čitati. Tako je vsaj menil Toni in vsi so vedeli, zakaj gre. Ivana je zadrega prisilila v nenaravni smeh in skušal je preprečiti nadaljne besedičenje. Pa ni mogel. V tem oziru ni bil nikdar kos Toniju. Zato je moral izginiti med poraznim smehom iz razreda.

Takrat, ko ga je spovednik zavrnil, je takoj drugi dan prosil Tonija, naj mu da kaj knjig, kako bi rekel... Ni mu šlo preko jezika, toda Toni ga je razumel in prinesel. Saj je zalagal tudi druge s takimi knjigami, zakaj bi ne dal še Ivanu? Za račun pa si je včasih privoščil svoje abonente, če so se jim ob vsebini knjig ježili lasje, da jih je prav pošteno izsmejal pred drugimi. To mu je bilo v največjo zabavo in raditega ni izpustil niti Ivana. Ta mu njegovega izpada ni zameril, le na hodniku, ko sta bila sama, mu je dejal, da mu dela krivico. Ni ga prosil knjig zaradi tega, da bi se naslajal ob pripovedovanih prizorih, ampak zato, da bi si razjasnil to, kar se mu je pojavljalo zdaj pa zdaj v tako meglenih prividih. Pri takih besedah se je Toni zresnil, pogledal mu v oči ter izbral iz njih vso bol, ki se je tako tajno in vendar zanj tako kričavo skrivala v duši njegovega sošolca. Zbolelo ga je, ker se je norčeval iz njega. Spomnil se je, da je prav ista bolest trla nekoč njegovo dušo in ga ravno zaradi nerazumevanja pri drugih, zlasti pri svojih vzgojiteljih, pahnila v prešerni cinizem.

»Prinesem ti drugih.« Tako mu je dejal in zahteval sladostrastne knjige nazaj. Drugi dan mu je prinesel znanstveno medicinsko knjigo s podobami. Z vso strastjo radovednosti priti do dna vsemu, kar se dogaja z njegovim telesom in dušo, se je Ivan vrgel na proučevanje knjige. Naravnost požiral je črke in slike. Ko pa je prečital, je stal pred suhimi, znanstvenimi dejstvi, ki jih je mogoče Toni s šaljivo besedo boljše interpretiral kakor znanstveni vseučilišni profesor. Občutil je še vedno neizpolnjeno praznoto svoje notranjosti, žejo, utešiti se nekje in bolest, ker ne najde vira studentu, ki bi pogasil ogenj njegovih trenutkov. In ko je povedal vse Toniju, mu je ta rekel, da mu potem ne bo pomagala nobena knjiga več, samo še — — —.

Takrat je bilo Ivanu osemnajst let in je bil sedmošolec. Nikdo mu ni govoril o tem, kar včasih tako nenadoma nastopi v življenju fantov in deklet. Ne domači, še manj profesorji in kateheti. Zato se je pojavilo vse tako strašno in mučno, da bi večkrat ob neprespanih nočeh najraje posegel po kakem strupu, ali pa bi se zagnal iz prvega nadstropja na tlakovano cesto. Včasih, ko se je zagledal v prvo klop, kjer so sedele sošolke, se mu je zahotelo, da bi stopil tje ter udaril sedaj eno, sedaj drugo s pestjo v obraz. Zato, da bi ga ne mučila njih vitka telesa, ki so se v njegovih prividih razgaljevala in ga vabila z mladostno sočnostjo svojega mesa. Ko pa se je pomiril in se je zagledal v njih lepe, nežne, nedolžne obrazke, v sanjavo nemirne oči (o, tudi njegove oči so bile tako nemirne in sanjave, a izmučene, izmučene od strašnih sanj, ki jim ni mogel najti izvora in leka), se je vzbudilo v njem skrivnostno, tajno hrepenenje po nečem ravno tako tajnem, skrivnostnem in lepem, kar pa je bilo tako daljno, da ga ni mogel doseči ne z rokami, ne z očmi in ne s hrepenečo svojo dušo... Tako je bil zdaj divje prešeren, zdaj samotno tih.

In v to raztrgano razpoloženje se je nenadoma prikradla misel na zakotno ulico. Samo mimogrede jo je takrat omenil Toni. Mogoče ga bo utešila. Spoznal bo, da je vse prevara, laž, domišljija, privid sanj in bolnih misli. Če hoče, ga popelje sam tje. Dolgo se ni mogel odločiti. Ko pa se je v dotakratne sanje vrinila še zakotna ulica s svojimi razdrapanimi stenami, s policijsko mističnostjo in najbolj prostaško vizijonarnostjo, se je odločil. Saj ne bo radi tega še konec življenja. In če tudi: Saj mu je vseeno. In še tisti večer je povedal nekaterim tovarišem, ki so bili kakor on, zaprti v semenišču in so spali z njim v isti sobi, da bo šel ven — v gledališče mogoče ali v kino. Tovariša Franceta, ki je sam večkrat na skrivaj posecal gledališče, je prosil, da mu na dogovorjeno znamenje spusti zvezani rjuhi, po katerima bo splezal do prvega nadstropja. Edino tem potom so se vračali ponočnjaki v knezoškofijsko semenišče. Bila je to tradicionalna, sicer ne ravno praktična, v skrajni sili pa vendar dobrodošla navada.

Takoj po večerni molitvi je Ivan izginil.

2.

Še po dnevi je bilo strah človeka iti skozi to ulico, če tudi je izhajala z enim koncem na eno izmed najbolj prometnih cest. Vhod v njo je bil z zidom obokan, kakor je to navada pri srednjeveških ulicah

sploh. Tako ozke so, da so se ljubeči lahko pogovarjali iz okna v okno, ali tajno obiskovali, sovražniki pa, če ni bilo drugih pripomočkov, pljuvali drug drugemu v sobe. Sedaj so bile stene že razdrapane in okna ponekod zamrežena. Večkrat so se menjavali gospodarji in ta jih je zamrežil, drugi samo zakrižil. Nekako sredi ulice, ki se je imenovala jezuitska, je ponoči pred ne ravno velikimi vratmi brlela plinova svetilka. Nad vratmi je bilo v nejasnih črkah zapisano: Kavarna pri jezuitih. V vsem mestu je bila znana in prijatelji so drug drugemu rekali, kadar so nameravali sem, da gredo k jezuitom. Res so bili nekoč v tem poslopu jezuiti, a to je bilo že predavnimi, davnimi leti, o katerih nam priča še samo kronike. Takrat, mislim, za Jožefa II., cesarja avstrijskega, pa so se morali izseliti. Ker je tako hotel cesar in ukazal papež. Oken, ki so sedaj zevala v ulično praznoto, še takrat ni bilo, ker jezuiti kakor tudi drugi redovniki morajo biti pred svetom zaprti in ne smejo niti zaljubljeno pogledovati preko ulice, niti kazati sovrašstva ali jeze nad drugimi ljudmi. Okna so izdolbli po njihovem odhodu, da bi lažje dobili najemnikov za blede in izbičane sobe od sveta zaprtih prednikov.

Po dnevi so včasih prihrumeli z divjim krikom napol nagi otroci iz drugega konca ulice in uganjali tukaj svoje burke. Ni bilo varno človeku srečati se z njimi, ker so radi veselja in zabave pobirali kamenje in jih metali za njim. Ponoči je bilo čudno tiho v tej ulici. Samo tu pa tam so se od nekod prikradli tajni zvoki vesele harmonike ali gosli in se izgubljali v skrivnostni tišini zakotnih sten. Ivana je bilo strah. Ko je vstopil v ulico, se je vzpela dolga senca njegovega telesa po osivelih zidovih in ker je bil veter in se je plamen svetilke pregibal, je vzvalovala zdaj sem zdaj tje. Ob neštetihi oglih se je zlomila in se spremenila v pošastno črnino, da ga je streslo do zadnjega kotička njegovega telesa. Začul je zvoke. Prisluhnil.

»Kako čudno!« je menil in šel dalje. Čim bolj se je približeval svetilki tem jasnejši so postajali in po luči in ritmu je spoznal, da od nikoder drugod ne prihajajo kakor izza zidu kavarne. Po dveh nerodnih stopnicah je prišel do dobro zagrnjenih vrat in postal. Roka se mu je pri dotiku kljuge začela tresti in v zadnjem trenutku tik pred vstopom je začel omahovati. Strah ga je bilo. Kakor da je izginilo vse tisto iz njegovih misli, kar ga je tako mučilo noč in dan, da ga je privleklo v to strahotno ulico.

Tako je vstopil.

»Deber večer!«

V sobi je bilo čudno pusto. Majhna je bila, z mizami precbložena, slabo razsvetljena. Sedel je takoj k prvi mizi in se ozrl. Za dolgo mizo, ki je bila blagajna in točilnica, je stala debela ženska z rdečim, ostudnim nosom in ravnotakim licem. Poklicala je natakarico.

»Magda!«

»Kako čudno ime!« je pomislil ter pogledal na ono stran, kjer so sedeli trije že nekoliko vinjeni možki. Ker v Kavarni pri jezuitih se je točilo tudi vino. Buteljke in šampanjec, če so prišli denarni gostje. Natakarica je prišla.

»Črno, prosim!«

Zagledal se je vanjo. Bila je oblečena v črno. Kratki, po najnovejši modi ostriženi lasje so zackrožali lep, prečudno lep obrazek, ki je bil nalahno blede. Ko mu je prinesla kavo, so se srečale njune oči.

»Kako lepe so njene oči!«

Iz sosedne sobe je zaslišal krik, petje in harmoniko. Komaj sedaj. In zbolelo ga je, ko je ob tem hrupu pomislil na Magdo, črno oblečeno, kratko cstriženo in zapeljivo gledajočo. Vzel je časnik v roko in hotel čitati, toda oči so mu uhajale vstran od črk. Čutil je, kako ga vsi opazujejo, kako se spogledavata ostudnolična gospodinja in natakariča, kako pošepetavajo oni trije pijanci. Čez nekaj časa je prišel iz kuhinje suh, izživet človek s prav tako rdečim, kričavim obrazom, kakor ga je imela gospodinja.

»Gotovo gospodar in mož babure!«

Kljub zapeljivim očem se mu je zdel natakaričin obraz tako nedolžen, neveden v tej okolici, da se mu je zasmilila in mislil je, da prav gotovo še ne ve dobro, kje je in zakaj je tukaj.

Take misli so mu izbegavale vse one, s katerimi je prišel in že je mislil, da se bo vrnil, ko je stopil izza zastrtih vrat, odkoder je prihajal šum harmonike in petja — Toni.

(Dalje prihodnjič.)

† Srečko Kosovel:

Kulturni pomen Ivana Cankarja.

Napačno bi me razumel, kdor bi mislil, da mislim šele določevati in dokazovati kulturni pomen Ivana Cankarja. Zame je ves Ivan Cankar v besedi in dejanju direktno kulturno žarišče novega življenja. Ne samo da je bil velik pisatelj, on edini je bil v stanu pokazati naše kulturne razmere take, kakor so, on edini je bil zmožen govoriti tedaj resnico na glas, ker je spoznal, da je resnica tako velika, da je i smrt premajhno žrtvovanje zanjo.

V vsakem narodu vstanejo možje, ki hočejo rešiti narod. I Cankar je bil tak mož. Ne z lepo besedo in plemenitim dejanjem, kakor Gregorčič, z ostro resnico in z bičem, to je bil program Cankarjev. Da raztepemo to gnilobo, lenobo mišljenja in neodločnost, nepozornost in hinavščino, da jo zbičamo do bolečine. To je bil Cankarjev program. Imel je prav. Kajti edino bič je še mogel rešiti tedanje blato in tedanje hinavščino, tedanje laž in krivičnost, kakor bi mogel tudi danes edino bič rešiti našo nezavednost, naše kulturno spanje, naše hlapčevstvo. »Narod hlapcev smo«, je vzkliknil Ivan Cankar, a posledica spoznanja je bilo dejanje! Torej ne bodimo več hlapci. Bodimo ponosni, samozavestni, ljubimo odkritost in resnico!

* * *

Cankar ni bil samo velik umetnik, bil je tudi velik človek. Bolečina, da družba umetnika ne razume, a še hujša bolečina, da družba ne razume i človeka, da družba ni dobra ne poštena, mu je narekovala ostre besede. Njegova umetnost boli. Kajti vse tiste lepote, ki jo skriva duša v sebi, ni odkrivalo samo hrepenenje po lepoti, ampak tudi bo-

lečina ranjenega srca, ki je vedelo, da zaman išče ljudi, da zaman išče sebi sorodnih src. Kajti večina ljudi je potopljena v edino skrb, skrb za sladko življenje, brezdelno življenje. Ljudje so potopljeni v materijo; obožujejo jo in njihova hrana jim je najvišje geslo življenja. Takih ljudi Cankar ni ljubil. Videl je, da so brez smisla za lepoto življenja, za ono lepoto, ki ni v hrani in zabavi, za ono lepoto, ki se vzbudi v duši ob najvišji manifestaciji človeka, ob prebujanju k duhovnemu doživljanju sveta. Kajti v takih trenutkih je naš ves svet, vsemu svetu je duša enako blizu, ves svet ljubi, vse ljudi ljubi... Takrat je duša na poti k Bogu in takrat spozna večno silo življenja... absolutnost in večnost.

Cankar ni ljubil ljudi, ki so prodajali ideale za udobnost in denar, ni jih ljubil, ki so se vsemu smejali, zato je sovražil one, ki so prodali svoje prepričanje, one, ki so se udali za sramotno želodčno udobnost.

Cankar se je boril za najidealnejšega, ponosnega človeka.

Vedel je, da je svoboden le oni, ki ni navezan trdno na materijo, in da pomeni človek bitje, ki je zato najvišje, ker ima silo in ker je svobodno, da to silo izrabí, a ne v svoje telesne koristi, ampak v svojo duhovno izpopolnitev.

Cenil in spoštoval je človeka, ki se je cenil in spoštoval sam. Človeka, ki ni blatil sam sebe, svoje časti in svojega ponosa, ampak je šel skozi trdo življenje zmagoslavno z boljo človečnosti, ponosa in časti v sebi. Človek, ki je premagal okolico, in postal velik, ker se ni prodajal. Tukaj je bil Cankar kritik družbe, a ne pristranski, ampak brezobzirni kritik življenja, ki lazi pri tleh, ki se klanja denarju in polnemu trebuhu.

Kot umetnik pa je dahnil skozi svoje najčistejše duševne like in povesod, v vseh delih je razdrobljena poleg lepote še ona bolesta razboljena kritika tistega človeka, ki poklekuj pred vsakdanjim materializmom.

Franc Onič.

Proslave.

Odlomek iz »Mrtvašnica ob Ljubljani in proslave.«

Motto: Resnično, kdo izmed ljudi ve, kje se začne greh in kje se neha čednost? Toda vsakdo lahko spozna, če hoče iz svoje duše, kje se začne lastna volja in kje neha, in s tem doseže vstop k spoznanju svoje vesti. Imeti tisoč mej, se pravi imeti vsako in nobeno in biti konjunkturist. — Bojuj boj z nesigurnim ciljem — ali ne bo ta boj mask z maskami? Če pa je cilj visok in plemenit, ali more človeku kaka nepredvidena zmeta škodovati? Da, saj je celo mogoče, da pot kakega človeka obstoja iz cele vrste zmot, ki pa jih je premagal tisti hip, ko je spoznal in priznal svoje padce; še več: tisti hip, ko si je priznal z grozo ali bolečino v duši, se je že vzdignil in dosegel cilj. Tako je s človekom, tako z narodi, tako tudi s človeštvom.

Letos smo praznovali dva jubileja, obletnico Prešernovega rojstva in Cankarjeve smrti, in ob tej priliki se je zlati čas posrečene harmonije med slovenskimi literati razodel tako popolno po svoji naturi, kakor še ob nobeni drugi priliki ne.

Kako je obletnico praznovala takozvana slovenska javnost — kaj bi govoril! Kujon je kujon, pa če ga zgrabiš za nos ali za peto — pokazal se bo vedno isti pobalinsko rdeč obraz. Javnost je tisti plačani žurnalist v časopisih, ki danes piše članek: Več Cankarjevega duha! jutri pa bo udaril zelo duhovito po nemorali političnih nasprotnikov. Opravil je svojo dolžnost natanko tako kakor čevljarja Florijana učencec, ki danes snaži nove škornje, jutri pa bo nabijal podplate. Razlika je samo ta, da je Florijanov učenec opravil svoje delo pošteno, ker bi ga sicer zgrabil mojster za lase, žurnalist pa nasprotno; da bi ga opravil pošteno, bi ga gospodar nagnal. Ko je bilo jubilejnega kričanja konec, se je izkazalo, da sta bila Cankar in Prešern velika svetnika-čudodelnika, zakaj postala sta za jubilej voditelja naše tako krepke narodne politike na levo in desno in sta se borila istočasno za vsakega in proti vsakemu narodnemu in državotvornemu idealu celokupnega naroda na parketih.

Toda kaj bi govoril človek o teh stvareh, ki so tako čednostno domače, kakor ne morejo biti bolj! Doživeli smo jih že večkrat in jih še bomo; res je sicer, da bi se tej krepki potezi slovenskega značaja smejala cela Evropa, če bi se pobrigala za njo — toda bi ne sijala ta lastnost zaradi tega le še svetlejša na našem značaju? Ali ni to prelepa misel: Prešeren — državotvorec!? ali pa: Cankar — seljaški demokrat!? ... Katero oko se ne bi zrosilo ob tej ganljivi misli?

Vendar sedaj ne gre za to ganljivo misel, temveč za proslavo, ki se je vršila v gledališču. — Kako je s proslavami pri nas, vemo, da ne bi vedeli tako! Kulturno zvonjenje in temu sledeči prepoved kulturnih in narodnih dam je tisti slavni plašč, s katerim ogrinjajo golo telo domovine. Satirik niti ne ve, kaj bi z njim, samo stari humorist je dejal nekoč sredi reke tistih slovenskih komedij: Najmanj se zlaže tisti, ki pravi, da proslave na Slovenskem niso ničesar drugega, kakor tribut, ki ga iztirja hinavščina ob slovesnih prilikah od svojih vernih častilcev. Ko je tribut opravljen, je hinavščina potolažena in pozitivne vrednote pokajene z zeliščnim kadilom. Tako je povedal stari humorist in se ni nasmejal; njemu samemu se je zdelo, da dovtip ni bil dovtip.

Ampak mi imamo gledališče, ki se krepko razvija in je pod Župančičevo dramaturgijo srečno prijadralo v klasične vode. Zato se zaveda, kaj je dolžno svojemu narodu in tistim duhovom, ki so kazali pot v boljšo bodočnost. Kdo je to povedal? Pri nas na Slovenskem še nihče, četudi jih je mnogo, ki svoje brezkoristno, boljše še, škodljivo in hinavsko početje brišejo ob to blagodišečo rožo; doma si torej javno take sorte kulturne laži ni upal prodajati še nihče, ker je vedel, da bi se mu krohotali še kunci; toda izlegel je to kukavičje jajce Fran Albrecht v Zagrebu. (Narodno delo 1926.) Kako dolžnost je s tem kukavičjim jajcem opravil, ve samo on; tudi slovenski politiki

vede, kadar hodijo v Zagreb ali Beograd opravljat svoje potrebe. — Na podlagi klasičnih vodâ pa zapišimo: Vodstvo gledališča in vsi, ki so z vodstvom v kakoršnikoli tesni ali dobri zvezi, se torej zavedajo, kaj je gledališče dolžno narodu in Palinurjem njegovim. Tudi tisti književniki, ki so delali Cankarjevo in Prešernovo proslavo, so se s tem dejanjem zavedali enakega dejstva. Občinstvo se je tudi tega zavedalo, zato je ob proslavah napolnilo gledališče do zadnjega kotička ter je burno ploskalo. Tako je proslava potekla srečno, opravili so svojo dolžnost vsi trije, vodstvo gledališča, književniki in kritiki ter občinstvo, a slovenski narod je za dve blagodišeči cvetki bogatejši.

Tisti, ki mu ni bilo nič na proslavi in tudi ne na tem, da se ne bi vršila, pa bi zapisal suhoparna dejstva: Proslava se je vršila zato, ker se je morala vršiti; iz spodobnosti in oficijelne dolžnosti. To bi bilo treba povedati naprej in razglasiti; nihče bi ničesar ne zameril, slovesnost bi se mogoče vršila zato še nekoliko slovesneje in Prešeren ter Cankar bi ostala ravno tam, kjer sta bila preje. Publika, ki je prišla v gledališče, je itak tudi prišla na svoj račun: videla je slovenske literate in kritike ter je obenem opravila svojo oficijelno dolžnost. Ko je minil večer, so se lahko oddahnili vsi, recitatorji in občinstvo, ter se napotili v kavarne in krčme; tam so krenili z mislimi na pota svojih vsakodnevnih opravkov.

Jaz pa nisem mislil ne na proslavo, ne na klasične vode in tudi ne na suhoparna dejstva, temveč — Bog ve zakaj — na Gogoljevo »Ženitev«. — Nekoč so jo nekje igrali; vse je gladko teklo po strugi komedijantstva, občinstvo se je zabavalo tako izborno, da so mu tekle od smeha solze po licih; konflikti so se zapletali nad vse imenitno in vsa srca so slutila veliko pikantnosti za tistimi konflikti. Ko je pobegnil ženitni kandidat skozi okno, se je vse krohotalo na glas. Toda kaj bi se zgodilo, če bi na koncu igre planil v tisto nad vse imenitno razpoloženje mlad, ne povsem dostojno oblečen človek, ter bi zakričal z odra doli: »Gospoda, ne smejte se tako bedasto. Skozi okno je skočilo upanje Rusije!« Na mah bi jim uničil vse imenitne konflikte, razbil jim vsako prijetno slutnjo in razblinil slednjo pikantnost, po kateri so rili z razgaljenimi mislimi! Jaz bi pobegnil iz dvorane, zakaj gledati bi ne mogel, kako bodo nesrečneža potegnili z odra, ga divje tolkli s pestmi in ga slednjič čisto razmesarili. — Na to sem pomislil in sem vedel vse.

»To ljudstvo me časti z ustnicami« — v tem znamenju se je vršilo celo proslavljanje. Kaj je pomagal Župančičev in Izidorja Cankarja akademično zasnovan govor, ki je gledal le na nekatere Prešernove in Cankarjeve poteze v gotovem okvirju, ni pa pokazal na proslavo klavrn, ljudi in časa vreden dokument!

Toda saj sta govorila Izidor Cankar in Oton Župančič publiki, ki stoji v provincijsalni Ljubljani na častnem kulturnem nivôju, kakor je dejal nekoč eden izmed njih, ki so delali proslavo. In če človek govori o častnem kulturnem nivôju publike v provincijsalni Ljubljani, čemu ne bi človek govoril z akademičnim podukom! Tudi to je častno za malo provincijsalno Ljubljano, ki hrani v sebi toliko kulturnih gromovnikov, da bi z njimi lahko oblagodarili vse narode zemlje. In zakaj

se ne bi zbrala enkrat družina slovenskih literatov in kritikov pod akademično bandero in deklamirala namesto gimnazijskih petošolcev sebi v zabavo: saj tudi to je njihov veliki preporod in cvetlični dan narodnih idealov, katerim na čast ni bilo treba žrtvovati niti pičle solze enodnevnega kesanja!

Kako je v resnici s častnostjo kulturnega nivoja naše gledališke publike, ni, da bi se ukvarjali. Brokat in svila, ploskanje »veliki umetnici« in bum — ampak če diši parfum po krvi, pomešani s potjo, je to le pikantnost, ki se podaja na mehkih sedežih. Poznam ljudi, ki hodijo v gledališče včasih in edino zategadelj, da se opijanijo s tistim vonjem; tako postane njihovo lačno brezdomovinstvo polno vročega hrepenenja po lotosovih cvetovih. Ko pridejo nazaj v beznico, ki je njihov beraški dom, ne ganejo več z roko, temveč umirajo z romantiškim smehljajem okoli usten, oči veselo zamaknjene v neskončnost; tako umira tudi ljudstvo po beznicah, kadar gleda, kako se seli narod iz salona v salon, — in strada resnice in kruha. Zaradi teh ljudi že je potrebno, da imamo Slovenci gledališče tako, kakoršno je. Kar pa se tiče provincialne Ljubljane, o ljudje božji, poglejmo v nebo, zato poglejmo, da oči ne bodo videle, kako smo si prisrčno stisnili roke, jaz še posebej z ljudmi, ki trpijo notranje trpljenje v provincijski Ljubljani, kar je posebna čast za mene, in si zato tudi zatisnimo ušesa, da ne bomo slišali veliki hoziana Ljubljane. — In ker je jasno ko na dlani, da gledališče ne more postati ameriški nebotičnik, si stisnimo roke še v drugo in tretje: Hamlet naj postane Krpan - kontrobar, Idiot naj se pokravlja, a Jerman naj odrine v licejsko knjižnico, zato da ne bo kvaril posrečene harmonije. Nazadnje pa si pomežiknimo brez zamere: »Kaj bi govorili, zgodilo se je že tako, pa konec besedi!« — V ostalem pa je slovensko gledališče častiljiva fosilija neke boguvdane tolpe ljudi, katerih imenitniki so zadrževali kakor vojska kralja Matjaža na mehkih sedežih.

In kar se tiče takih kulturnih proslav, kakor sta bili dve Cankarju in Prešernu na čast — ali veste, kako je z njimi? Tako kakor je v pijanosti izbleknul neki literat:

»Če tiste deklamacije opravi gimnazijec pete ali šeste šole, je opravil običajno šolsko nalogo, ki dalje ne briga nikogar več, razen učitelja in njega, ker se je ob učenju resnično navdušil; če jih opravi poklicni igravec, je storil svojo poklicno dolžnost in namen; po svojem poklicu jih je opravil tedaj, kadar je reproduciral umetnino, h kateri se je povračal od vseh strani in daljav, takorekoč ob vsaki svitlobi svojih čustev, misli in spoznanj in vzkliknil nazadnje z Goethejem: Težko je človeškemu duhu, kadar je delo njegovega brata tako vzvišeno, da se mora le prikloniti in moliti pred njim. A če je deklamacijo opravil literat ali kritik, tedaj njegova deklamacija nima niti pomena petošolskega gimnazijca, tudi ne igralskega, ker pač ni noben igravec, temveč nek posebno vzvišen, nad vse imeniten pomen, najbrž celo večji, kakor je pomen umetnine same.«

Tako je: te sorte početje je za tiste, ki ga rešijo dobro zategadelj, ker njim le koristi ter je imenitno zanje, zato ker je rožljanje enega izmed tistih kulturnih zvonov, ki se glasi dan za dnem v domovini

sebi v radost in zabavo. Saj če bo kdo izmed njih govoril ali pisal o kulturi ali kulturni proslavi, bo tisto govoričenje le ena izmed mnogih rož na njivi kulturnih laži. Tudi o Cankarju in Prešernu bo lahko govoril tako imenitno, da bo tisto pisanje in govoričenje lahko izšlo v slehernem izmed tako resnicoljubnih kloak, njegovemu kosu kruha v prospeh, ali pa v kateri izmed revij, ki so tako času primerne. In če človek napiše več kulturnih duhovitosti, svojim puhlim in širokogrudnim idealom na čast, je opravil svoje življensko delo ter si pridobil pravico, da se vzdigne do plemenitega trpljenja nad celo domovino in ves neumni narod proletarcev; — iz take visokosti bo potem opeval svojo nesrečo in pljunil na ves svet.

Čudim se samo, da vsega tega ni sprevidel Finžgar, temveč je šel z drugimi proslavljat komedijo v tistem gledališču, ki je imelo prostor za tako hinavsko kulturno laž, kakor je bila ravno Cankarjeva proslava, nima pa niti najmanjše sramote opravljati neumnosti in svinjarjenja istočasno, ko je Cankarjeva dela pognalo od sebe. Zato da vodstvo gledališča ponižuje celi narod v svoje nižine, v katerih vsaka intriga velja več kakor vsa dolžnost proti narodu, govoriči o nepopolnosti vseh slovenskih dram in dela proslave. Tako je postalo gledališče že samoobsebi z intendanco središče proslavljanja kulturnih laži in kot tako največja laž o kulturi. — Toda saj to dela vodstvo v prospeh visokega kulturnega nivoja ljubljanske publike, ki rado zamenja kino in kabaret ter gostilno s toaletno promenado v izložbi kulturnih laži! In vsak mlad človek, ki noče vedeti, da je gledališče vzdignjeno tisoč klafter nad celi narod in vso ubogo domovino ter da hodi svoja pota, ker ve, kaj je kulturno zvonjenje v korist državotvornosti in klečeplazenja obenem z naduto samozaljubljenostjo njegovih voditeljev, je itak vreden, da se mu zgodi tako, kakor se je zgodilo nekaterim mladim ljudem, med njimi rajnemu Kosovelu: da se mu vodstvo posmehuje in ga pomilovalno zaničuje. In končno: Kaj briga narod, ki je spodaj, gledališče, saj on je neizobražen, udan le žganju, zabiti in zaslepljen, gledališče pa seže le do njih, ki se jim pretaka umetniški fluidum po glavah!

Tako je več onih besedi! Nasmehujmo se in pozdravimo brez sovraštva in jeze.

Da, take proslave v takem gledališču hoče imeti podkrilna harmonija slovenskih literatov! Drugih, onih resničnih, ki jih tirja delo, ne marajo, zato ne, ker ne zahtevajo nikakih žrtev notranje narave kruhu in hlapčevstvu na ljubo, temveč iskrenost brez praznega in nadutega besedičenja o kulturi. Na ta način je proslavljal Otož Župančič pred šestindvajsetimi leti s »Pesmijo mladine« Prešerna in ni govoril akademično zasnovanih govorov ob spominu na zadnji akt Golarjevih komedij vpričo strašne mrtvašnice, v katero so pahnili ves narod njegovi državotvorni voditelji. Na isti način in še popolneje ga je proslavil Cankar s tem, da je pokazal na breztelesno rodoljubje, ki je le hinavsko in površno snelo klobuk pred Prešernovim delom in stavilo sebi spomenik.

Saj komu je v resnici za Cankarja in za Prešerna, je stopil ob

uri svoje najhujše samote in sredi svojega trpljenja, pod udarci porazov, k njunim knjigam in se je pokrepčal, zagorel iznova ob plamenu njunega hrepenenja in pogledal v bodočnost s še silnejšim hrepenenjem in z mogočnejšo vero. In na dan njunih obletnic je dajal račun o svojem hiševanju in, če je bil umetnik ali kritik, tudi račun o hiševanju naroda. To je bila njegova proslava!

A literati se raje zatajujejo in vijejo roke nad zanešenjaki! Kaj je namreč treba se dvigniti do neba in gledati na celo domovino, kaj treba kritike življenja, kaj spoznanja in obsodbe tiste družbe, v kateri živimo! Saj če literat pase dobrodušno svojo veličino nad vsemi temi stvarmi, ni on niti pretop niti preneumen, niti prelen ali prestrašopečen, temveč živi samo v navdušenju zlatega časa posrečene harmonije literatov, v kateri ni treba reševati težkih vprašanj za življenje naroda in človeka, niti onih o življenju.

Toda veste, kaj vendarle zmorejo ti ljudje? To, da so odtrgali narod od resnične kulture in da so v to odtrganost, v to praznino kulturnih laži, postavili sebe kot žive plotove, kot pobeljene grobove, v katerih ležijo rakve kulture. In tu, ljudje božji, na teh rakvah, tu je kulturno povzdigovanje, tu narod, tu domovina in tu večno odrešenje od zakrnjene pameti! In tu je tudi njihov junaški boj za zvrhane čebre žurnalističnih resnic, s katerimi so okadili ves narod in domovino, svojim idealom v blagoslov; s tem blagoslovom bijejo boj vseh proti vsem, intriga proti intrigi, kruhoborstva proti kruhoborstvu, laži proti laži, iz propalosti v propalost. Toda v tem boju literarnih fraz in propalosti se zreali malovredna vsebina dobe, v kateri živimo.

Radivoj Rehar:

Najnovejša nemška dramatika.

Starogrška drama se je rodila iz dionizijskega kulta in saturnalij, torej iz verskih obredov; prav tako je tudi moderna plod religije in narodnih običajev, v kolikor je seveda domačega izvora in ni samo tuja, na domačo leho presajena cvetka. Italijanska drama je le stopnjevanje stare narodne komike; francoska ima svoje poreklo v »*soties théâtrales*«, nemška pa v »*Fastnachtsspiele*«. Kljub temu pa, da ima nemška drama tradicijo starejšo nego je sama, je bila dolgo le epigonsko brstje francoskega vodvila, ki je slavil triumfe po vsem evropskem zapadu, pa tudi jugu in iztoku. Od tu je šel razvoj preko romantizma k realizmu in naturalizmu, ki je rodil narodno dramo in ji dal sok in duh zemlje, iz katere je zrastle. To je bil oni veliki umetnostni pokret, ki nam je podaril velika dela in velike umetnike: Flauberta, Zola, Tolstoja, Ibsena in nemški drami Gerharta Hauptmanna.

Problem, večni kakor je večna umetnost, ta praelement človeškega bistva — odnos umetnosti do resničnosti — je bil v tistem racionalističnem in liberalističnem 19. stoletju darwinizma

in haeckelizma, ki nam je ustvarilo realizem in naturalizem, rešen tako encstransko, kakor so bili rešeni tisočeri naravoslovni in filozofski problemi. Posebno Nemčija je razvila to racijonalistično in materijalistično vero do skrajnih ekstremov in nič ni čudnega, če je ravno ista Nemčija postala po zlomu naturalizma njegova najbolj zagrizena nasprotnica.

Početke reakcije na realizem in naturalizem zasledimo že davno pred pojavom takozvanega ekspresionizma in njemu sorodnih modernih »izmov«. Naziranje, da je ta najmlajša umetnost specifično vojna in pevojna tvorba, dete razvrednotene logike dogajanja, političnih perturbacij in socialnega kaosa, je docela napačno. Ta veliki, elementarni dogodek je ni rodil, temveč je povzročil samo njen prenagel in nesorazmeren razvoj, ki jo je na svoji končni poti dovedel do ekstremov, kakršnih bi pri organičnem evolucijskem oblikovanju ne bila sicer nikdar dosegla.

Oče kubizma v likovni umetnosti, Pablo Picasso, ni sin vojne; njegovi ekspresionistični in kubistični poizkusi segajo daleč nazaj v dobo absolutne suverenosti realizma in impresionizma, v zadnje desetletje racijonalističnega 19. stoletja. Veliki mojster futurizma v literaturi, Italijan Marinetti, je njegov sodobnik in Charles Baudelaire je tudi že v istem stoletju izrekel svoj anathema nad umetnostjo preteklosti; storil je torej isto, kar poznejši ekspresionisti, kubisti in dadaisti in kar je glavna karakteristika miselnosti modernih ekstremistov. Teda niti ni potrebno, da navajamo te izrazite »malkontente« realistične preteklosti, sami njeni najvišji predstavitelji so že segali preko ograd svoje smeri. Dočim je silil Henrik Ibsen svoje osebe s silo logike do višje resničnosti, je prinesel Gerhart Hauptmann v nemško dramo novo gibanje in analogično, vizionarno gledanje življenja in dogajanja. Wilde s svojo »Salome«, Nietzsche s svojo »Geburt der Tragödie« in s svojimi »Übermensch«n, Anatole France s svojimi kabalističnimi romani, duhovitimi, mistično začetiimi satirami in Maeterlinck s svojimi metafizičnimi vizijami, vsi ti in mnogi drugi so ustvarili vsled svoje velike individualne sile mnogo več nego navaden odraz hladne realistične resničnosti. Tako se je stopnjevalo umetnostno ustvarjanje od eksaktne realistične otipljivosti do življenjske vseobsežnosti in od vpodabljanja resničnosti do vstvarjanja resničnosti. Ni šlo več zato, kaj je stvar, nego kaj krije; ne za objekt, temveč za subjekt. Pot se je nadaljevala k metafiziki, misteriju in praskrivnosti bistva. Racijonalistično 19. stoletje, s svojim realizmom in materijalizmom, je zastremelo nazaj k mistiki, ki je prihajala kot reakcija na prenapeto oholost njegovih namišljenih vrednot.

* * *

Sodobna umetnost, in posebej še sodobna nemška drama, je tako raznolika, prekvášena s tolikimi divergentnimi in diametralno si nasprotujočimi pogledi, pojmovanji in hotenji, da je enotno označenje pod enim samim »izmom« absolutno nemogoče. Običajni izraz »ekspre-

sijonizem« ni nikaka definicija njene oblike in še manj vsebine, ki se stopnjuje od mitologije dionizičnega in apoliničnega do sadistično-seksualnih nagonov demoralizirane in degenerirane sedanjosti in velikih socialnih problemov bodočnosti. Tudi če bi hoteli govoriti o samem ekspresijonizmu, bi bili v veliki zadregi, katere autorje in katera dela naj opremimo s tem žigom. Elemente ekspresijonizma zasledimo že v delih največjih in najvernejših reprezentantov realizma in naturalizma, pogrešamo jih pa docela v mnogih produktih modernih, ki se nezaslužno senčijo pod to eksotično firmo.

Na prelomu dveh izrazitih dob, prejšnje in sedanje, stojita v dramatikii dve znameniti figuri: August Strindberg in Frank Wedekind; obadva segata nazaj in naprej. V delih Strindberga prevladuje sicer še brezdušni materijalizem naturalizma, toda vzpon sil, ki gibljejo csebe njegovih dram, je že metafizičen, blizek je imaterijalni večnosti; Frank Wedekind je pa že izrazil mojster dinamizma moderne drame. Njega bi lahko prištevali celo k ekspresionistom, čeprav sega njegovo delo daleč nazaj pred samo rojstvo tega pojma. Wedekind je segel s smelo roko v elementarne sile življenja, da jih osvobodi in dovede v dramatičnem dogajanju do kulminacije najvišjega možnega izživetja. Njegova drama »Erdgeist« je prvi izraz tega novega stremljenja, je vzor dinamičnega pojmovanja dramatičnega. To pojmovanje je identično z nazorom Arthurja Lieberta, izraženim v delu »Der bewusste Wille in der Weltgeschichte«: »Neka občja svetovna volja, demonična, vsesplošna sila poriva, suva in goni stvari in ljudi, toda ne k razvoju in dvigu, temveč h krogotočju v moreči enoličnosti, k večnemu vračanju na izhodišče.« To je vera Franka Wedekinda, to je pa obenem tudi filozofija Ogrizovičevega »Vučine« in Cankarjevega »Kralja na Betajnovi«, ki so izoblikovane grobe sile metafizičnega pračuta, kakor Lulu v »Erdgeistu«. Soroden Wedekindu je Fritz von Unruh, ki je zgradil svoja dela na istem pojmovanju življenja in našel svoj najbolj adekvaten izraz v drami »Offiziere«.

Še višji izraz dinamičnega pojmovanja dramatičnega kakor Wedekind in Unruh, je dal svojim delom Georg Kaiser, ki velja kot prvi izraziti predstavitelj novodobne nemške drame, kot prvi modernist v najvišjem smislu izraza. Kaiser je že očit ekspresionist. Njegov gradbeni materijal so elementarne sile, skrite v bistvu človekovem, katere postavlja drugo proti drugi v gigantsko borbo. Tu se bore teze proti antitezam in njegove slike niso več resničnost, nego samo mistična funkcija. On je uvedel v nemško dramo elektriko, telefon, aparate itd. in velike, elementarne socialne probleme sodobnosti. Ta dinamizem se stopnjuje od »Von Morgens bis Mitternachts« preko del »Die Bürger von Calais«, »Die Versuchung«, »Jüdische Witwe«, »Rektor Kleist« itd. do socialnih tragedij »Koralle«, »Gas«, in »Hölle, Weg, Erde«.

To vrsto umetnosti je kompletiral Karl Sternheim z dinamično satiro, ko je zmešal teze in antiteze in ustvaril novo, moderno komedijo, kajti duševnost njegovih oseb ne izzveni v tragiko kakor pri Wedekindu in Kaiserju, temveč v grotesko. On je mehanizacijo

stopnjeval še višje, pozna se mu pa pomanjkanje globine in suverene sile prvih dveh. Material njegovih komedij je sodobno meščanstvo, katero obdeluje z vseh mogočih strani v celi vrsti del, kakor »Bürger Schappel«, »Snob«, »Perleberg«, »Marquise von Arcis« itd.

Najdalje je šel v dinamični nemški drami, sedaj že pokopani, August Stramm v svojem delu »Kräfte«, kjer ni več pesnik, ampak navaden eksperimentator, kakor nešteta vrsta drugih manj pomembnih in brezpomembnih.

* * *

Veliki duh Friedricha Nietzscheja, ki je zaoral globoke brazde v miselnost novejša nemške generacije, tudi na razvoj sodobne dramatike ni mogel ostati brez upliva, saj je pomenilo njegovo znamenito, l. 1872. izdano delo »Geburt der Tragödie« prvovrsten dogodek v znanstvenem obravnavanju antične drame. Kakor vsak veliki duh, je hodil tudi Nietzsche pred svojo dobo, zato je prineslo realizacijo njegovih misli o dramatičnem komaj prihodnje, dvajseto stoletje. Njegov klic po dionizičnem (teza) in apoliničnem (antiteza) je našel odmeva v ekstatični dramatiki Rudolfa Pannwitzja, ki je v svoji dramski pesnitvi »Die Befreiung des Oidipus« zapel pesem o višji, nadrealistični resnici. Ta njegov poizkus je pomenil definitivno in zavestno alogiziranje drame. Vse izživljanje njegovih oseb izvira iz občutja in vse je samo zvok, godba, brez realistične vsebine in dejanja. Muzika, ta integralni element dionizičnega, je ves gradbeni material Pannwitzovih del.

Pannwitzu je sledil že preje omenjeni Fritz von Unruh. V svoji tragediji »Ein Geschlecht« je podal vizijo kaotičnega človeka. Delo je izrazit odraz vojne, tragedija družine: matere, sinov vojakov in hčer vlačug. V njej je podana skrajna izživelost poltene strasti, pred katero zamre vsaka tradicija rodbine, religije, božanstva, domovine in resnice. Motiv je to, kakršnega najdemo v seksualnem odnosu brata do sestre v Archaševem »Saninu«, samo da se pri Unruhu še stopnjuje do skrajnih ekstaz. Izhodišče in razravnateženja tvori mati — porod kozmosa iz kaosa. Diaboliziranje dionizičnega!

»Ein Geschlecht« je le prvi del Unruhjeve rodbinske trilogije in kot tak komaj podlaga novemu humanizmu in vseobčemu fraternizmu, ki prihaja v drugem delu »Der Platz«, do svojega adekvatnega izraza. S tem delom pričanja pokret nove struje v nemški vojni in povojni literaturi, struje, ki ji je glavni izraz ideja človečanstva, bratstva. Prvi je naglasil to idejno noto eden izmed največjih svetovnih pesnikov, Walt Whitman, in sicer že v drugi polovici preteklega stoletja. Našel je mnogo posnemovalcev v pesništvu (Werfel itd.) pa tudi v drami, noveli in romanu. Poleg Unruha je izrazil propagator humanizma v drami Ernst Toller. Njegova vojna drama »Die Wandlung« je eno samo iskanje novega človeškega bratstva. Isto tendenco zasleduje Reinhard Goering v »Die Seeschlacht«, ki pa udarja tu in tam tudi na patrijotične strune, čeprav bolj podzavestno. Svojega najvernejšega protagonista pa je našel ta dionizijskoekstatični humanizem v pesniku in dramatiku Franzu Werflu, rojenem leta 1890. v

Pragi. Pod to firmo je nastopil Werfel že takoj spočetka. V svoji prvi pesniški zbirki »Weltfreund« pravi v prvi pesmi »An den Leser«:

»Mein einziger Wunsch ist, dir, o Mensch, verwandt zu sein!

Bist du Neger, Akrobat, oder ruhst du noch in tiefer Mutterbrut;

Klingt dein Mädchenlied über Hof, lenkst du dein Floss in Abendschein,

Bist du Soldat, oder Aviatiker voll Ausdauer und Mut.«

V dramatični obliki je dal temu humanizmu prvič izraza v svoji »magični trilogiji« »Der Spiegelmensch«, v kateri je vpodobil svojega smrtnega nasprotnika Karla Krausa, kritika in urednika revije »Die Fackel«, katerega je naslikal kot prototip cinizma in propalosti. Delo je dvignilo v Nemčiji mnogo prahu, gotovo pa je, da je Werfel bolj moderen kot moderen in bolj dogmatik kot umetnik, kar velja sploh za večino zastopnikov te struje.

Isto pot hodi tudi mladi Hanns Johst. Njegova dijaška drama »Der junge Mensch« je revolta proti šoli in proti življenju. Bolj zanimiv je Walter Hasenclever, znan tudi pri nas po Bratinovi vprizoritvi drame »Jenseits«. Tudi on pripada skupini ekstatikov in neohumanistov, razlikuje se pa od njih po svojem ekstremizmu, katerega je privedel do absurda; dalje je šel v nemški drami morda samo še slikar Kokoschka. V drami »Antigone« je stopil Hasenclever v areno in razvil ekstatično občutje v ekstazo prostorā in prostornosti. Delo je brutalno in raste v grozo in odpor, v smrt in uničenje. Pozorišče njegove druge drame »Die Menschen« je ves svet in osebe so brezimni delavci, ljudje, dekleta, vprašujoči, iščoči, ubogi, odpuščajoči, trpeči itd. Enakega kova je tudi že omenjena »Jenseits«, poslednje njegovo delo te smeri.

Na skrajni levisi ekstatikov stoji Kokoschka, znan bolj kot slikar kakor dramatik. Kakor je Kokoschka v slikarstvu ekstremist barve, tako je v drami ekstremist barvitosti in scene. Njegova drama »Der brennende Dornbusch« je bolj slika kakor oderski komad. Božanstvo dionizičnega se je tu umaknilo sili teoretičnega in programatičnega. To je meda in ne več umetnost doživetja in intuicije.

(Dalje prih.)

Bratko Kreft:

Smrtna rosa.

(Dew of death.)

Ni še dolgo od tega, kar je na Dunaju zboroval panevropski kongres. Znane so ideje pacifizma in človečanstva, ki jih hoče na podlagi paneuropeizma uporabiti nemški grof Coudenhove-Kalergi za rešitev — Evrope. Po vsem svetu je polno ljudi, bogatih in revnih, gospodarjev in sužnjev, ki kriče, strašno kriče: Nikoli več vojna! Njih demonstracije pa se srečavajo z vojaškimi oddelki, oklopnimi avtomobili, aeroplani, minonosci itd., ki se vračajo ali pa gredo na vojaške vaje. To se pravi: gredo se učiti kako najboljše in najlažje brez lastnih

izgub uničiti sovražnika. V vojaških in vojnih krogih vzbuja pacifizem posmeh in pomilovanje, kajti to so ljudje, ki mirno in trezno drže svojo teorijo: brez tega ne gre; tako je bilo in tako bo. Oni delajo na tem dalje, če tudi so samo sredstvo v rokah tega ali onega kapitalizma in imperializma.

Svetovna vojna, ki je prelila toliko človeške krvi, je prinesla v svoji klavniški duši mnogo izkustev in iznajdb najuspešnejšega uničevanja. Mnogo stvari je ostalo ob njenem koncu v kali, ki čaka, da bo s svojo rastjo se nekoč razrasla huje kakor vsa bojna sredstva svetovne vojne.

In da je temu res tako, nam priča Paul Kéri, ki je napisal v oktoberski številki revije »Der Kampf« članek o bodoči vojni. (Paul Kéri: Vom Krieg der Zukunft. Der Kampf. Oktober 1926.)

V članku se predvsem bavi s plinom kot najmodernejšim bojnim sredstvom.

* * *

Plin kot bojno sredstvo je dokazal svoje uspešne sposobnosti za uničenje sovražnika v zadnjih dneh svetovne vojne. Konservativnost, ki ni samo doma v politiki, umetnosti ali sploh kulturi, je bila v precejšnji meri razvita do svetovne vojne tudi v vojaških tehničnih krogih. Da plin pravzaprav ni iznašla svetovna vojna, priča mednarodna konferenca v Haagu iz l. 1907, ki je v enem izmed svojih določil tudi določila prepoved uporabe plina kot morilnega sredstva. Japonci so v rusko-japonski vojni uporabili prvič ognjemete, ki so bruhalo ogenj in dim na rusko vojaštvo. Od takrat do nekako 1915. l. se plini cziroma ognjemeti niso nikjer uporabili. Militaristi, ki so vso važnost polagali na artilerijo in kolikor toliko na mornarico, so smatrali plin za nekaj akademškega, kateterskega. Svetovna vojna, ki je marsikaj preobrnila in ki je z belcebubom izganjala belcebuba, je sevé prerodila konservativne militariste in spočela v bojnem plinu novega belcebuba.

Sila kola lomi. Nasproti mogočni antanti je stala Nemčija pravzaprav kot voditeljica vsega bojevanja. Njej je bilo na zmagi največ ležeče. Zato je pogazila nevtralnost Belgije, jo nečloveško opustošila in zato je, sicer samo slučajno, kot prva tudi uporabila plin kot morilno sredstvo zoper sovražnika. L. 1915 so Nemci na zahodni in ruski fronti prvič uporabili klor kot bojno morilno sredstvo. V zato pripravljenih steklenicah so ga spravili v strelske jarke in ob ugodnem vetru (ki je moral imeti smer proti sovražniku) so ga izpustili na sovražnika. To se je prvič zgodilo na bojišču okrog Ypern, kjer so se proti Nemcem borile divizije iz Kanade. Izgubile so v tem plinskem spopadu od 15.000 mož — 5000 mrtvih. Tako je bil vsak tretji, ki ga je plin dosegel, mrlič. Pokazalo se je, da je njegov učinek veliko večji od artilerije, zlasti, ker zavzame večje dimenzije in dolgo časa učinkuje. Vrhutega se proti topovom lahko braniš z nasipi in kavernami, plin pa te dohiti povsod.

Res je, da so plinske maske nekoliko učinkne zmanjšale in sicer tako daleč, da jih je od plina prizadetih umrlo še samo 4%, pozneje celo samo 2%. Toda ta protiučinek je bil samo trenuten. Eno dejstvo je namreč ostalo: plin je za nekaj časa onespobil veliko množico vo-

jakov za boj tako, da je bilo med njimi manj mrtvih kakor pri dobri artileriji, vendar je bilo več nesposobnih.

Nemci, ki so duhove priklicali, so seve takoj izzvali Francoze, ki so začeli s sistematičnim bojevanjem s plinom. Eni, kakor drugi so eksperimentirali in ob koncu svetovne vojne je štela statistika 25 različnih za vojno uporabnih plinov.

Najbolj znan v svetovni vojni preizkušen plin je yperit (ime po kraju, kjer je bil najprej uporabljen). Prvi so ga uporabljali Francozi z dobrim uspehom. Nemci so si ga prisvojili in izpopolnili uporabo v toliko, da so pred njim spustili na sovražnika plin, ki je prodril skozi masko ter prisilil človeka do kašljanja in kihanja. Vojak je moral za trenutek masko odpreti in nevede je vdihnil tudi yperit, ki je spremeljal oni žgoči sicer nestrupeni plin. S tem je maska na uporabi precej izgubila. Plin je izstreljevala artilerija in Nemci so imeli več kakor eno četrtno topovskih izstreliv napolnjenih s plini. Angleži in Amerikanci so produkcijo izpopolnili. Amerika je v premirju izdelala 155.000 kg yperita, 100.000 kg morilnega plina phosgen in 100.000 kg klora. Če bi se vojna nadaljevala, bi se plinska vojna raztegnila v velikanske uničujoče razsežnosti. Antantne komisije, ki so po vojni pregledale nemške arzenale, niso našle veliko plinske municije. Nemcem je zmanjkalo sredstev in delavnih moči in duhovi, ki so jih priklicali, so jim sami predčasno pripravili razkroj. Zakaj Francija, Anglija in Amerika so pline izboljšale in uspešnejše uporabljale v pogubo Nemcev.

Kljub vsem obrambnim sredstvom znaša po plinu umrlih vojakov v svetovni vojni na obeh straneh čez pol milijona. Amerika, ki šteje 271.000 vojni žrtev (mrtvih in ranjenih), ima 70.000 ranjenih in mrtvih vsled plinov. (28% vseh žrtev.) Anglija je izgubila 187.000 ljudi v plinski borbi. Če premislimo na kratko dobo, v kateri so se plini sistematično uporabljali kot orožje, vidimo, da so ta kemična sredstva najučinkovitejše strelivo. Kemična vojna predstavlja zaenkrat višek vojne umetnosti in je od vseh dosedanjih vojnihih metod najbolj znanstvena. Moderno bojno polje bo v znamenju plinov. Žrtve bodo ogromne kljub vsem obrambnim sredstvom. Vojaki v maskah so že v svetovni vojni trpeli na težki gibljivosti in po amerikanskem računu je maska delazmožnost vojakovo zmanjšala od 25—30% — zlasti v poletni vročini.

Angleški captain Liddel-Hart, eden izmed najmodernejših vojnihih teoretikov, vidi v plinski vojni samo tanke in oklopne avtomobile, ki ne bodo plinov propuščali; v notranjosti pa se bo za moštvo pripravljajl kisik na podoben način kakor v podmorskih čolnih.

Značilno za sprejemljivost plinov je dejstvo, ki so ga ugotovili v Ameriki: Okrog 20% človeštva je proti plinom nedotakljivih. Pri Zamorcih, Indijcih, Afrikancih pa celo 80%, ker je učinek strupenih plinov podoben učinku močnih solnčnih žarkov. Tako bodo imperia-listične kolonialne države v bodoče lahko sijajno izrabile svoje podložnike iz kolonij.

Kot napadalno orodje v plinski vojni bo služil zrakoplov. V svetovni vojni so zrakoplovi metali razstrelilne bombe, redko plinske. (Ob koncu vojne je Amerika imela že 2300 kg takih bomb pripravljenih.) Tekom eksperimentov se je dognalo, da bomba za zrakoplov ni najuspešnejše orožje. Najracionalnejša metoda bo v tem, da bo zrakoplov imel dobro pritrjeno posodo napolnjeno z nasičeno tvarino. Gotove priprave bodo skrbele, da se bo tvarina spremenila ali v plin, meglo ali pa v kapljičasto tekočino. Moštvo bo delalo v plin nepropuščajčem prostoru, zrakoplov pa, da ne bo postal žrtev lastnega napada, bo pri oddajanju plina vozil v spiralah kvišku. V Združenih državah se temu primerne vaje s plinskimi zrakoplovi že vrše. Troje zrakoplovov bo v bodoče lahko uničilo cele pokrajine; kamor bo padla plinska megla ali tekočina ali plin, se bo vse posušilo in izgorelo.

Francoski profesor Mayer je 1. 1922 na seji v Društvu narodov v Genfu izrekel sledeče: Dvomimo, da se človeštvo zaveda moči in nevarnosti, ki mu grozi z uporabo tega orožja.

* * *

Najstrašnejša plina bodoče vojne sta po dosedanjih izkustvih yperit in levisite. Značilno za oba je, da ne napadeta samo očes, grla in pljuč, ampak tudi kožo. Oba se bosta v vojni uporabljala v obliki iz finih koščkov sestavljene megle, ki jo bo kakor ognjenik lavo, bruhal zrakoplov iz sebe.

Yperit (dichloräthylsulfid) je oljnata petroleju podobna tekočina, ki se lahko uporabi v treh oblikah: kot plin, megla in iz finih kapljic sestavljena tekočina. Tretje je najučinkovitejše. Yperit kot plin je brez vonja in barve in je pri suhem vremenu neviden. Učinkovati začne po nekaj urah, ko je neopažen prodrl v najskrivnejše kotičke človeških domov. Učinkuje tudi skozi obleko. Človek, ki ga je vdihal, živi lahko več ur in dolgo časa niti ne ve, da je prišla zanj smrtna ura. Tako se seveda nevede (ker ga ni mogoče takoj doznati) preda njegovemu vsrkavanju. Najprej uniči oči, potem grlo, nekoliko manjši učinek ima na pljuča. Predvsem pa uničuje kožne celice.

Levisite (chlorovinylidichloarsin) je sestavil W. Lee Lewis, profesor na Nordth-Western University v Chicago. Izdelovati so ga začeli 1. 1918. Za izdelovanje in poizkuse se je javilo 800 prostovoljcev, ki jih je vlada dolgo časa v predmestju Clevelanda izolirala, da bi druge države ne izvedele za sestavne dele. Kljub temu so Angleži izvohali in danes je znan vsem naprednim vojaškimi krogom. Je bežnorumena tekočina z vreliščem pri 93°. Njen nadaljni učinek je v tem, da arzen, ki ga vsebuje, prodre skozi kožo v notranjost telesa ter tako povzroči z izjedanjem notranjih organov hitro smrt. Tri kapljice, ki so jih vlili na miš, so jo usmrtili v treh minutah. Najboljši učinek doseže kot drobna kapljičasta tekočina, ki jo prši zrakoplov na pokrajino pod seboj. Liki rosa se sesede na rastlinah, drevesih itd. ter uniči vsako živo bitje. Radi tega je dobil ime smrtna rosa (Dew of death.)

* * *

Ljudje smo v 20. stoletju hujši od najkrvoločnejše zveri. Ne samo, da so v morilne svrhe iznašli te pline, še pričakajo se kapitalistične države, katere državljani je prvi iznašel oziroma sestavil morilne pline. Tako hočejo imeti pri yperitu prvenstvo iznajdbe Nemci, Angleži, itd. Nemec Viktor Mayer ga je že baje poznal l. 1886. Angleži trde, da so ga njih kemiki poznali že v petdesetih ali šestdesetih letih preteklega stoletja, ruski prof. Szelinski ga je baje l. 1868 samostojno iznašel itd.

Gotovo je, da yperit ni nova iznajdba in da je bil marsikateri od teh plinov znan že pred petdesetimi leti. Ker pa še tehnična orodja (n. pr. zrakoplovi, tovarne, stroji) takrat niso bili tako razviti, so se pozabili in ob toku današnjih tehničnih napredkov iznova iznašli.

* * *

Veliko se govori o razoroževanju posameznih držav in v Ženevi meče druga drugi pesek v oči s številkami, ki dokazujejo, da ima Francija toliko in toliko manj vojaštva kot pred vojno, da se je svetovna vojaška moč zmanjšala za milijon in pol ljudi itd. Tudi vojaška doba se v modernih državah zmanjšuje, tako znaša v Franciji, Italiji 1 in pol leta, kar se namerava znižati še na leto odnosno 8 mesecev. Te številke govore resnico in laž. Res, da ima ta ali ona država že precej manj vojaštva, pozabi pa se nato, da ga vsled najnovejših vojno-tehničnih napredkov ne rabi več toliko kakor prej. V bodoči plinski vojni bo komaj nekaj tisoč ljudi tvorilo bojno armado, ki bo sestavljena iz dobro izučenih pilotov, vodilcev tankov in oklopnih avtomobilov. Množice bodo delale v tovarnah morilna sredstva in posamezni vojaški profesionalisti se bodo borili in nasprotnika napadali ravno v takih vojno-industrijskih središčih. Čim več delavne sile mu bodo uničili, tem prej mu bo zmanjkalo vojnih (kemičnih) sredstev. Tako stoji proletariat pred novim izrabljanjem in zatiranjem od strani kapitalizma. Kapitalizem v vseh državah se dobro zaveda, da so vojne neizogibne in tudi množica sužnjev bolj kakor kdo drugi ve, da so vojne posledica sodobnega družabnega reda. Kajti prišel bo dan, ko se bosta ta ali ona država radi tega in onega trga med seboj sprli in nastala bo vojna kakor še vedno do sedaj. Dobro razvit in cveteč kapitalizem bo vrh tega še rodil v tej ali oni državi imperializem, pohlep in bo iskal konflikta. (Predvojna Nemčija.)

V vsaki kapitalistično usmerjeni državi je vse urejeno iz tega vidika in Paul Kéri navaja značilne črte vojaške vzgoje raznih držav. V Franciji se v šestnajstem letu mladega državljana nadomesti dotakratna telovadba z vojaškimi vajami. Ameriški skavtizem koraka pod zastavo državnega militarizma. Državljani Amer. Združenih držav prejemajo vojaško vzgojo v takozvanih Military Citizens Training Camps. V l. 1925 je vojni budžet Združenih držav predvideval udeležbo 100.000 ljudi pri tej instituciji. Po Paul Kériju lahko mirno trdimo, da je pouk na srednjih in visokih šolah pod posrednim ali neposrednim vojaškim vodstvom. Gojenci 226 višjih šol so člani Reserve Officers Training Corps. Mnogo mladih ljudi iz delavskega razreda se skuša z vabo v take organizacije

odtujiti vrstam, iz katerih so izšli. Izmed društev, ki svojim članom izrecno prepovedujejo vstop v vojaške organizacije, omenja Kéri Društvo krščanskih mladeničev.

Kako surovo in bestijalno se vzgaja mladina v takih milit. organizacijah, priča odlomek iz pravil enega izmed društev. Obelodanil ga je Kéri po Winterhop D. Lanes, ki ga je prvi iznesel pred javnost in ki se glasi:

»Cilj vsake vojaške izobrazbe je bitko dobiti. Športna pravila in spoštovanje do nasprotnika nimajo v praktični uporabi tega opravka nobenega prostora. Sovražniku, ki se te je oklenil in te skuša vreči, skušaj za vsako ceno zlomiti prijem bodisi s sunkom noge v želodčni del telesa ali s sunkom palca v oči v svrhu trenutnega oslepljenja. To notranjo težnjo sovražiti in ubijati mora instruktor skrbno vcepiti in gojiti. (Str. 426.)

Amerika organizira svoje vojaštvo v smeri nove kemične vojne. Vsak njen aktivni oficir mora biti pilot in že danes so ameriški oficirji to stopnjo vojne vzgoje dosegli in jo nadaljujejo z vednimi izpopolnitvami. V drugih državah ni nič boljše. Vse gre v smeri novega najhujšega človeškega pokolja potom kemičnih sredstev. Plini, ki uničujejo vse, kar je količkah nežno v vsej obsežnosti, bodo najhujše sredstvo za ubijanje ljudi. Največ bodo trpele ženske in otroci, pri katerih so po poizkusih učinki plinov v največji meri smrtonosni. To niso besede, to so dognana dejstva kemičnih znanstvenikov.

In kaj pravijo k temu razni velikobesedni pacifisti in panevropelji grofi Coudenhove - Kalergi? Prirejajo pompozne kongrese, ki niso drugega nič kakor besede, mrtve besede. Pozabili so v svoji velikobesednosti, da že v sv. pismu stoji zapisano: v začetku je bilo dejanje.

So izjeme. So ljudje, ki dospejo preko besedi do dejanj, a kaj se jim zgodi? V mesecu oktobru je v New-Yorku umrl voditelj severno-ameriškega delavstva Evgen Debbs, ki je zavoljo svojega protivojnega udejstvovanja presedel v ječi 7 let. In gospodje Caudenhove-Kalergi?...

To še ni vse. Zveza narodov v Ženevi se je sestala (po papirju) radi pacifizma, radi ureditve svetovnega miru med posameznimi državami. Že od vsega početka vemo, kolikor je pacifistična in kolikor je imperialistična (zastopane niso vse države). Veliko denarja se izda za njena zasedanja in ves čas se baje deluje na razorožitvi. Kako pacifistična in človekoljubna je v resnici, priča dogodek, ki se je odigral po šestmesečnem zasedanju razorožitvene konference: (Po brzojavnem poročilu berlinske Vossische Zeitung Nr. 251. 20. oktobra 1926.) »Francoski militaristi so v imenu svoje države in v imenu Male antate, Poljske, Finske (na podlagi, ker jim baje Sovj. Rusija — vsaj Poljski in Finski — grozi z vojno...) stavili konferenci predlog, da državo, ki bo začela vojno, napadejo vse države Zveze na-

rodov z vsemi sredstvi svoje kemične industrije. Ta stavljeni predlog kaže smernice, uspeh in pravo lice Zveze narodov. Šest mescev so besedili o razoroževanju, končno pa predlagajo, da se plinska vojna legalizira.

Tako skrbi Zveza narodov za človeštvo... Kapitalizem ima za pridobivanje novih morilnih sredstev vedno dovolj denarja in prizadevanja. S svojim oklepom posiljuje znanstvenike do novih morilnih iznajdb. Zoper naravne nezgode kakor so poplave, nevihte, potresi, sploh zemeljske katastrofe nima smisla ne denarja. Ali bi mogoče vendarle ne bilo boljše, če bi usmeril delovanje znanstvenikov na iznajdbe za uspešne pripomočke zoper naravne katastrofe? Ne. Zato kapitalizem ni imel, nima in ne bo imel smisla, dokler do obstojal. Dogodek na razorožitveni konferenci v Ženevi nam živo ilustrira njegovo delovanje v prid človeštvu.

Poljska policija uporablja strupene pline zoper revolucionarno delavstvo. Angleška jih je letos uporabila zoper štrajkujoče delavce...

Oj prijatelji, ljubi moji, to nam bodo še cveteli kostanji! (Ivan Cankar: Podobe iz sanj.)

* * *

Trideset milijonov sužnjev, ki so bili vrženi v zločin in zmoto vojnega blata, vzdiguje svoja človeška obličja, na katerih je vidna sled hotenja. Bodočnost leži v rokah sužnjev, čigar število in beda so neizmerni. (Henry Barbusse: Ogenj.)

* * *

Kogar zanimajo sredstva in dela kemične vojne, jih najde v sledečih knjigah: Major Hermann Geyer: Gaskampf; Schwarte: Die militärischen Lehren des grossen Krieges, 2. Auflage, E. S. Mittler u. Sohn, Berlin 1923. Hanslian und Bergendorff: Der chemische Krieg. Professor Heldane: Defence of Chemical Warfare, Kegan Paul, London 1925. Gertrude Worker: Der kommende Giftgaskrieg, Bern itd.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Moderna slika iz davne preteklosti.)

Sokrat v rodbini in javnem življenju.

C. Z vidika historične verjetnosti.

(Dalje.)

Ker sem bil že omenil, da je bilo Sokratovo lastno rodbinsko življenje v ozki zvezi z njegovo razširitvijo ožjega, t. j. »esoteričnega« vzgojnopoučnega delovanja na najširše plasti Atenskega naroda, naj sledi predvsem nekoliko točnejši vpogled v to njegovo rodbinsko življenje samo. Prvič je v Platonovi »Apologiji«, torej pred smrtjo Sokratovo, govor o njegovem sinu L a m p r o k l u kot mladeniču kakih

18—20 let, tu in v »Fedonu« pa še o dveh nedoraslih njegovih sinovih. Vse to kaže, da se je Sokrat oženil verjetno šele po 421 in da je bila Ksantipa, njegova žena, mnogo mlajša od njega. Tudi svojčas omenjeni Aristofanovi »Oblaki« še prav nič ne vedo o Sokratovi ženi, iz česar jasno sledi, da še l. 423 ni bilo sledu takega takega razmerja Sokratovega. K vsemu temu še pristopa dejstvo, da se je Sokrat zadnjič še 422 v bitki pri Amfipolisu hrabro boril za domovino, kot sledi to iz njegovega zagovora v »Apologiji«: »Pri Potideji, pri Amfipolisu in pri Deliju sem kljub vsej življenski nevarnosti vztrajal na mestu, ki so mi ga določili vaši poveljniki; tem slabše bi bilo, če bi iz strahu pred smrtjo ali drugačno kaznijo bil sramotno zapustil mesto, na katero me je postavil po mojem prepričanju sam Bog«; bitka pri Potideji pa se je vršila 432 in trajala z vojaškimi posledicami do 429, bitka pri Deliju 424 in smo že svojčas iz Alkibiadovih ust mogli slišati, koliko hrabrost in tovariško zvestobo je bil pokazal Sokrat tudi v teh bitkah. Vsekakor je torej bil Sokrat skoroda skozi vso prvo polovico svoje moške dobe (že svojčas smo slišali, da se je udeležil 441/40 tudi bojnega pohoda na Samos) v krajših ali daljših presledkih v opremi pešadijskega borca in je zato tudi s te strani mogel misliti na preudarjeno ženitev šele po nastopu N i k i j e v e g a miru (421), ko se vse Atene z njim vred bile prepričane, da je prišel čas trajnega miru. In v isti čas moramo zdaj datirati tudi gori omenjeni izrek Delfskega svetišča, ki je nagnil Sokrata, kot smo rekli, k njegovemu sledečemu splošnojavnemu (»eksoteričnemu«) delovanju in ki je vzporedno s tem od njega zahteval, da prepusti skrb za svojo domačijo drugi, ženski roki.

Če torej upoštevam vse štiri momente (1. Platonove podatke o Sokratovih otrocih, 2. dejstvo, da Aristofanes še 423 ne ve nič o njegovi ženi, 3. socialnopolitično konstelacijo do l. 421 in 4. posledice Delfskega izreka), je pač neobhoden sklep, da se je poročil Sokrat šele po 421, torej približno 50 let star in da je njegova žena Ksantipa bila precej mlajša. Naše drugo vprašanje pa se zdaj tiče te njegove žene same, one — K s a n t i p e, ki je v poznejši literaturi do naših dni postala pravcati ideal — skrajno neidealne žene, take žene, ki bi jo še najbolj zadel ljudsko-slovenski izraz »cokla«. Ta in taka Ksantipa spada med bajeslovne osebe. To trditev naj podpre dvojna argumentacija; prva zadeva take činitelje, ki delajo že psihološko umljivo, kako da je v poznejših stoletjih prišlo do tolikega spačenja Ksantipinega značaja, druga pa neposredne sem spadajoče historične vire same, ki prihajajo edini v poštev za resda objektivno motrenje tega vprašanja.

V prvem oziru je najprej omeniti skrajno umazano in prirojeno navado tedanjih (ter poznejših) Atencev, po možnosti blatiti žene vseh več ali manj tudi javno znanih osebnosti, in so to dejstvo morali bridko občutiti tudi drugi, n. pr. Perikles in Euripides. In pri Sokratu je vse to pospeševal še dvojni kontrast: starejši mož — mlada žena; mož se v izvrševanju svojega prosvetnega poklica podi po ulicah in trgih — žena se muči doma z gospodinjstvom in vzgojo otrok. Seveda je bil ta kontrast le vnanji in ni zadeval karakternih plati obeh zakon-

cev; toda mesto (ne deželsko!) povprečno ljudstvo takih diferenc ne pozna, temveč vsled skrajne površnosti svoje duševne strukture še danes oboje kratkomalo drugo z drugim zamenjuje. In vsi ti psihološki nagibi so bili obenem najboljši posredovalec za nastanek vse poznejše in vedno naraščajoče sem spadajoče literature, kar se da še posebej zasledovati. Sokratov učenec Antistenes je po smrti svojega učitelja ustanovil takozvano »cinično« filozofsko šolo, ki je videla ideal življenske modrosti v totalni notranji nezavisnosti od vseh vna- nje-usodnih prilik in neprilik življenja. Da pa bi mogla tak ideal še konkretnije in tudi za povprečnega meščana še umljivo izkazati vprav na — nekdanjem Sokratu, je kaj razumljivo, da je začela segati tudi po najprikladnejših zgolj literarno-retoričnih sredstvih in v vedno večji meri prikazovati Sokratov stojičen notranji mir — v okviru histerične jezičnosti njegove žene; po zakonu kontrasta se je oni mir moral zazdeti tem večji in mogočnejši. In prezanljivo je, da je to prvotno umetno sredstvo končno omamilo tudi že večkrat omenjenega plitkega Ksenofona in ga nagnilo k temu, da je v svojem »Simpoziju« označil Ksantipo kot najhujšo žensko, kar jih je bilo, je in bo in ki da je bila Sokratu zato dana, ker bi se sicer ne mogel vsak dan uriti v občevanju z neznosnimi ljudmi. Le tako je obenem umljivo, da so vse te zgolj psihološko utemeljene vsakdanje in literarne govorice se vedno bolj množile in na točki tudi že večkrat omenjenega Diogena Laercija prišle na dan celo z neko Sokratovo priležnico in seveda vedele tudi za — njeno ime. Bistveno drugačno pa je pričevanje onih historičnih virov, ki so resda neposredni in tudi brez sence takih le psihološko utemeljenih tendenc.

Priča za to je že prvotni Ksenofon, ki mu še ni bila znana literarna metoda cinične šole. V njegovih »Spominih« opominja Sokrat svojega sina Lamprokla, naj bo hvaležen svoji materi, ki da je prenesla zanj od njegovega prvega diha naprej nešteto žrtev in ki da hoče zanj le vse najboljše tudi tedaj, ko se zdi njemu osorna in stroga. Najresnejša in najglavnejša priča pa je sam Platon, ki je Ksantipo prikazal samo v Fedonu, to pa dvakrat in v naodločilnejših trenutkih Sokratovega življenja, v jutranji uri njegovega smrtnega dneva in zvečer tik pred smrtjo. Mesti se glasita: »Ko smo prišli v ječo, smo našli Sokrata že razvezanega; pri njem je sedela Ksantipa, saj jo poznaš, s fantkom v naročju. Ko pa nas je Ksantipa zagledala, je glasno kriknila in po ženski navadi vzklikala, kakor: »Oh, Sokrat, še zadnjič hočejo tvoji prijatelji s teboj govoriti in ti z njimi.« Nato se je Sokrat obrnil do Kritona in mu rekel: »Kriton, skrbi, da jo kdo pripelje domov.« In tako so jo nekateri Kritonovi posli odvedli, ona pa je glasno ihtela in se tolkla na prsi.« — »Ko se je skopal, so mu prinesli njegove otroke, imel je dva sinčka in odraslega sina, in tudi žene z doma so prišle k njemu. Z njimi se je razgovarjal v Kritonovi navzočnosti, dal jim je tudi svoja zadnja naročila, nato pa je ženske in otroke odpustil in prišel sam k nam, ko je solnce skoro že zahajalo: kajti tam se je mudil precej časa.« Z genialno-umetniško kratkostjo je Platon v obliki tega Fedonovega pripovedovanja orisal glavne črte prave in vprav Sokrata vredne žene: še zadnjo noč pri njem prečuje,

bolešno umeje, da se njen mož, če naj bo njegovo dotedanje prosvetno delo venčano na najveličastnejši način, pred smrtjo še mora razgovarjati s svojimi učenci, in proti večeru pred njegovo smrtjo mu ponovno prinese otroke, se »dolgo« z njim razgovarja in sprejme njegovo zadnje želje. In Platon še izrecno poroča, da je po tem zadnjem slovesu Sokrat prav malo govoril in kmalu nato izpil strup, ki mu ga je s solznimi očmi prinesel služabnik oblasti. Kdor vse to upošteva, pač ne bo dvomil, da je Ksantipa imela vse glavne lastnosti nele Sokrata vredne, temveč vprav Sokratu potrebne življenske tovarišice: bila je delavna in varčna gospodinja, stroga, toda dobra mati in zvesta žena. Če bi vsemu temu ne bilo tako, bi končno še morali reči, da je Sokrata na tej edini točki prevaral njegov »daimonij«, t. j. njegov vitalni instinkt, ki ga je sicer povsod tako varno vodil in kateremu je sledil nedvomno tudi v trenutku, ko je vzel Ksantipo za ženo.

Torej pri takih rodbinskih okoliščinah je Sokrat, da zadosti sodbi Delfskega svetišča, razširil svoje delovanje takorekoč na vse Atensko ljudstvo in od tega časa naprej ga najdemo dnevno od jutra do večera na ulicah in trgih kakor tudi v najrazličnejših telovadnicah, sploh povsod tam, kjer je bilo največ ljudi. Prav tako umljivo pa je, da tu ni mogel dobiti onih trdnih tal in nevenljivih uspehov, s katerimi bi se bil lahko ponašal v ožjem (in seveda naprej trajajočem) krogu svojih učencev. Prvič je imel tu opravka s povprečnimi in čestokrat tem bolj domišljjavimi ljudmi; drugič pa je vprav v tem širšem krogu videl glavno svojo nalogo v tem, da preizkuša splošno-človeško modrost, oziroma da pokaže, kako malenkostno je vse to, kar na človeku še ostane, če odbijemo od njegove narave ves oni blesk, ki izvira in kolikor izvira le iz samoprevare in zgolj namišljenega znanja. Še v svojem ožjem krogu je imel v tem oziru marsikatero težavo; neprimerno večja in splošnejša pa so morala biti njegova razočaranja, ki jih je doživljal sredi najširšega Atenskega ljudstva. Zato smemo tudi trdno domnevati, da se je polagoma več ali manj vsem dodobra zameril: politikom (s katerimi je ta svoj širši posel pričel), kolikor jim je dokazoval, da so modri le v očeh drugih ljudi in predvsem še v lastnih, ne pa tudi v istini; pesnikom, kolikor jim je dokazoval, da sledijo le svojemu pijanemu navdušenju, ne pa jasnim načelom in da zato le na videz mnogo vedó, pravzaprav pa da nič ne vedó; obrtnikom, kolikor jim je dokazoval, kako jih njih vsakojako obrtniško znanje še zdaleka ne opravičuje k njih mnenju, da morejo imeti in imajo pravilne lastne sodbe tudi na drugačem, n. pr. državnopolitičnem polju; govornikom in sofistom, kolikor jim je dokazoval, da se pulijo le za besede, pa zahtevajo spoštovanje in plačilo najstvarnejših vseznalcev itd. Vse to dela tudi umljivo, da vprav ta širši in najširši Sokratov »krog« vsekakor ni bil brez psiho-loškega pomena za končni nastop njegovih sodnih obtožiteljev in še posebej za sledeči izid onega historičnega glasovanja, ki je pomenjal njegovo smrtno obsodbo. Toda to se je zgodilo mnogo pozneje in bi se, kot bomo to še videli, s strani Atenskega ljudstva samega sploh nikoli ne zgodilo. Tudi ta najširši Sokratov krog se je mogel in moral neštetokrat prepričati, da za tem čudnim človekom ne tiči nič samo-

ljubnega, nič zahrbtnega, nič zlega; poznal ga je tudi kot hrabrega vojščaka, kot vestnega državljana, ki je obenem bil enak prijatelj vsem vrednim, bogatim in revnim, višjim in najnižjim, in ki se je poleg tega od večine tedanjih (in današnjih) ljudskih voditeljev razlikoval po tem, da mu je njegovo delovanje bilo resda namen, ne pa le sredstvo.

In to trdno Sokratovo pozicijo v najširših plasteh Atenskega ljudstva drastično dokazuje še poseben dogodek, ki se je vršil le nekaj let pred njegovo smrtjo in je tem zanimivejši, ker je obenem v neposredni zvezi s prvim in edinim nam znanim tudi državno-političnim udejstvovanjem Sokratovim. Po soglasnih Ksenofonovih in Platonovih poročilih se je sicer Sokrat načelno odtegoval vsakemu neposrednemu političnemu udejstvovanju in je na vprašanje, zakaj sam ne posega v politično življenje, odgovarjal, da opravlja večje politično delo s tem, da politike vzgaja, ali pa da ga njegov daimonion svari pred takim udejstvovanjem; saj da je v njegovi demovini vsak, ki hoče braniti postavo in pravico, že naprej zapisan smrti. In strašno resnico tega izreka potrjuje sam Tukidid, ki nam nazorno predstavlja vso moralno in politično propalost, ki je zavladala v Atenah po peloponeški vojski, in med drugim pravi, da so nasprotni stranke uničevale tudi vse one, ki so ostali na »sredini« (t. j. nevtralni), ali zato, ker jim niso pomagali, ali pa zato, ker niso nikomur privoščile mirnega življenja. Tako je pač umljivo, da je Sokrat kot prej na bojiščih tudi doma vestno vršil vse civilne državljanske dolžnosti, da pa sam ni prevzemal nikakega državno-političnega mesta; je pa to tem umljiveje, ker je bil tudi po lastnih državno-teoretičnih naukih oster nasprotnik tedanje slepe demokracije, ki je zasedanje najvažnejših upravno-političnih mest prepuščala — žrebu. Samo enkrat in to proti kncu življenja je stopil tudi sam na plan, pač v zavesti, da je vsled skoroda totalnega manjkanja še sposobnih in poštenih državljanov uprav njegova prisotnost postala neobhodno potrebna. L. 406/5 je stopil v oblastni svet »petstoterih« in še istega leta edini vsemu ljudstvu pokazal, da mu je na spoštovanju ustave in zakona več ko na lastnem življenju.

V juniju 406 je prispela v Atene vest, da je sovražnik pri Mitileni obkolil Konona z ostankom njegovega brodovja. In Atenčani so v najkrajšem času postavili novo brodovje, ki ga je v obupni navdušenosti zasedlo zadnje moštvo neglede na stan in poklic. Že julija meseca je odplulo 155 bojnih ladij proti sovražniku in kmalu nato je bilo pri Arginzih sovražno peloponeško brodovje docela poraženo. Toda ta zmaga je bila tudi za Atence strašna. Ker se je vršila bitka na odprtem morju, je bilo z moštvom vred izgubljenih 25 ladij. Koj po bitki pa je nastala nevihta, ki je onemogočila vsako nadaljnje reševanje; posledica je bila izguba 4000 mož, med njimi 2000 Atenskih meščanov. Ta izguba je bila tem občutnejša, ker so že pretekle vojne vzele Atencem najboljše može. In kot se to pri takih prilikah še danes rado dogaja, je nastal med ljudstvom sum, da je toliko izgubo povzročila morda le malomarnost poveljnikov; državni svet je

bil vsled tega celo prisiljen, da razven Konona pozove poveljnike v Atene in jih zasliši. Eden njih je bil že padel pri Mitileni, dva sta pobegnila, ostali — bilo jih je šest in med njimi tudi Aspazijin sin Perikles — pa so v svesti svoje nedolžnosti pozivu sledili. V Atenah jih je državni svet aretiral in postavil pred narodno skupščino, ki jo je njih zagovor toliko pomiril, da je državni svet pocblastila, naj sam izdela in predloži svoje mnenje, kako naj bo nadaljnje postopanje proti obtožencem. Toda usoda je hotela, da se je med tem časom vršil običajni jesenski rodbinski praznik, ko so se shajale takozvane fratrije, t. j. sorodstvene župe, da opravijo skupne daritve in vpišejo novorojene otroke. In Atenci so prišli k temu slavlju proti vsej tradiciji v žalnih oblekah in z ostrizenimi lasmi in to, se zdi, nahujskani od takih provokaterjev, ki so sovražili demokratično misel in skrivoma ter z vsakojakimi intrigami pripravljali oligarhičen državni prevrat. Na čelu teh temnih elementov je bil Teramenes, ki ga je želja po moči in časti vedla na stran neprijateljev tedanje ljudske ustave; nadaljnji potek dogodkov obenem dokazuje, da je bilo mnogo takih protiustavnih oseb tudi v državnem svetu samem. Vse to je pripomoglo k temu, da je obnovljena nevolja Atenskega ljudstva proti obtoženim poveljnikom dobila obseg in višino blazne ljudske strasti in da se je koj nato pričelo zborovanje narodne skupščine s Kaliksonovim predlogom državnega senata, naj izreče ljudstvo svojo obsodbo brez vsakega posebnega postopanja, t. j. v obliki samo enega krivdoreka, ki naj bi bil en bloc veljaven za vse obtožence.

Ta predlog pa je bil protizakonit, ker je ustava v takih slučajih predvidevala posebno ločeno postopanje proti vsakemu poedinemu obtožencu. In resda so se v državnem svetu še našle osebe, ki so hotele vsako kršenje ustave preprečiti. Euriptolemos je v smislu ustave vložil proti Kaliksenu tožbo radi protizakonitosti njegovega predloga in nedvomno je bil tudi Sokrat že tedaj na njegovi strani. Po ustavi bi se sedaj bila morala tožba proti ujetim poveljnikom odložiti, dokler bi ne bila rešena ta Evriptolemova protitožba. Toda zbegano ljudstvo je vedno huje divjalo in poleg klicov, kakor: »Hudo bi bilo, če bi gazili zakone, ki smo si jih sami dali!« so postajali vedno številnejši in močnejši klici, kakor: »Še huje bi bilo, če bi se ljudstvu ne pustila njegova volja.« Višek te splošne pobesnelosti pa je povzročil neki Atencan, ki se je po gori omenjeni bitki rešil na obrežje s tem, da se je oklenil po morju plavajočega soda za moko; ta mož skoči na vzvišen prostor in zakliče vsemu ljudstvu, da je sam videl umiranje njegovih očetov, sinov in bratov in sam slišal, kako so umirajoči klicali, naj rodno ljudstvo maščuje njih nezasluženo smrt. To je bil curek vrelega olja na ognjišče splošne razburjenosti: Evriptolem je svojo protitožbo umaknil in Kaliksen je ob vihnem navdušenju ljudstva članom senata zagrozil, da bodo tudi sami sojeni kot sokrivci, če in kolikor ne preidejo k dnevnemu redu in ne izglasujejo prvotni predlog senata. V tem kritičnem trenutku je samo Sokrat, čigar mestni krog je imel tedaj poslovodstvo in predsedstvo, zaklical, da ne bo nikoli in pod nobenim pogojem postopal drugače nego po zakonu in ustavi. (Ksenofon, Helle-

nica I, 7, 15.) Toda ostal je sam, predlog je bil sprejet, ljudstvo je izreklo smrtno obsodbo in nesrečni poveljniki so bili takoj usmrčeni.

Pričakovati je bilo, da se bo tedaj jeza ljudstva in njegovih zapeljivcev v senatu izlila tudi nad Sokratom. To se ni zgodilo, kar obenem jasno priča, da niti totalna podivjanost najširših krogov ni mogla iztrebiti onega spoštovanja, ki ga je Sokrat tudi v teh krogih užival. In vse to potrjujejo tudi sledeči dogodki, ko so vsled omenjenih in podobnih intrig s strani posameznih pohlepnih in tudi sicer moralno izprijenih Atencev dotedanje demokratične Atene doživele popolen vnanje- in notranjepolitičen poraz in ko je končno 404/3 nastopila po Drakontidovem in Teramenovem predlogu in vojaški intervenciji zmagovitih Lakedemoncev strahovlada tistih 30 tiranov, kojih posel je v glavnem scvpadel z ubijanjem premožnih in z zaplenjevanjem njihovega imetja. In povsem umljivo je, da je bil Sokrat, ki je obsojal vsako *n a s i l j e*, pa naj izvira iz splošne pobesnelosti ali iz nebrzdanosti posameznih mogotcev, tudi s temi tirani vse drugo nego v prijaznem razmerju. Ne-koč so ti njega in štiri druge Atence pozvali v vladno hišo in vsem ukazali, naj primejo bogatega Leona Salaminskega. In po Ksenofovem ter Platonovem sporočilu so ostali štirje povelje izvršili, Sokrat pa da je molče družbo zapustil in šel domov, ne zmenivši se za maščevanje tedanjih vladnih morilcev. Med njimi je bil celo njegov nekdanji učenec, že večkrat omenjeni Kritija, ki mu je po Ksenofovem sporočilu tudi prepovedal vsako prosvetno delovanje, bodisi da bi ga kaznoval za njegovo nepokorščino ali pa za njegovo prav malo laskavo mnenje o tedanji oligarhiji; Sokrat da je namreč tedanje mogotce primerjal s takim kravjim pastirjem, ki ima edino skrb, da — zniža število in kakovost svoje gvede. Vsekakor pa vidimo, da Sokrata ni mogla uničiti ne pobesnena demokracija iz l. 406 in tudi ne enako pobesnena oligarhija iz l. 404/3. Tem paradoksnjše je dejstvo, da se je to posrečilo šele sledeči in v smislu stare zlate sredine restavrirani demokraciji l. 399. Da to dejstvo umejemo, moramo v dveh posebnih poglavjih obravnavati še dvojce: Sokratov nauk sam in pa ves kompleks onih novih činiteljev, ki so po prestanih strahotah Atenskega ljudstva pristopili k vsemu temu, kar so že stari Atenski patrijoti smatrali za edino rešilno.

Neglede na vse to pa je, mislim, že pričujoči oris vsega javnega Sokratovega delovanja zadosten izkaz, kako abotno neopravičena je ona slika historičnega Sokrata, kot sem jo svojčas mogel posneti iz starogrške komedije in poznejših sorodnih virov; ta slika je resda pravi negativ historičnega Sokrata in to v vsakem karakternomentalnem pogledu: v znanstvenem, ljudsko-prosvetnem, zasebno-rodbinskem in socialno-političnem.

(Dalje prih.)

Svoboda in nezavisnost, edini dve moralni in kulturni vrednoti, sta vredni vsega našega trpljenja in žrtev, naše hajduške borbe.

Ljubomir Micić, Antievropa.

I. K.:

Nekaj o sodobni vzgoji.

Da mladina, ravno danes, splošno degenerira, to trditi pač menda nihče ne more, vsaj ne s polno resnobo. Gre torej pač le za posamezne morda res nove pojave, ki jih je treba spoznavati, poimenovati, ceniti, tehtati in opredeliti ter bolešno od zdravega, bistveno od slučajnega odluščiti, preganjati pogubne bacile in najti za nove bolezni nova zdravila. Vse to je prav, četudi se ob tem mi vsi postaramo. Le eno ni prav: vedno le mladino samo obsojati, katera, kar je, nikdar ni sama iz sebe, prezreti pa, kar se najraje dogaja, žive, aktivne vzgojne činitelje, ki nosijo često krivde glavno breme.

Ni zagrešil ravno take stroge obsodbe g. dr. Lokar v svojem članku »Naša srednješolska mladina«, (Mladina II. 55.) kjer navaja vse razne in važne vzroke povojniškega nazadovanja mladine, vzroke, ki brez dvoma ustvarjajo današnjo mladino. Očitno pa tudi na njem lepi splošen greh: veličati staro in braniti obstoječe, kar je gotovo tudi njegova poklicna dolžnost. Iz članka posnemam le eno posebnost: »Splošen klic, da je današnja šola za nič, vsaj povsem ni upravičen.« Vojak, ki se braniti ne upa, je že premagan. Veselim se prav iskreno tega priznanja; on, branitelj po stroki in poklicu, priznavajoč splošnost tega klica, s svojim skromnim »vsaj povsem« današnje šole sploh ni mogel huje udariti. Dvakrat lažje zdaj izpove nasprotnik javno in jasno: Splošen klic da je današnja šola (način šolanja) za nič, je povsem upravičen! Da, tu je bolezen akutna in pomoč nujna; prišla bo sicer polževim potem, vendar naj bodo zdravljenju namenjena sledeča razmotrivanja. V posebnem tudi strogo loči povojniški vzgojni naraščaj od starejšega, ki je tudi po njegovem mnenju bil vsaj neprijemno boljši, če že ne skoro — idealen. Ne razsojam. Če treba, naj se branijo sami. Dobro bi bilo in prav, da povedo tudi sami iz sebe ti »površneži in polovičarji«, zakaj in kdo je največ kriv, kar se očita njim. O tem namreč, kakšen bodi vzgojitelj, obstoja že davno ogromna literatura, o tem pa, kakšen je dejanski, vsaj javnost izve premalo ali celo nič.

Pred sabo vidim kup vprašanj, ki jim ni najti niti zadostnega odgovora niti enotne rešitve. Kakšna, da bo prav, naj vendar bo mladina? Mlada, seveda, zares mlada in — resna, t. j. do vzetna za resne zadeve. Več se od nje pač ne more zahtevati. Kakšen bodi praktičen vzgojitelj? Sposoben in pa — vesten. Za nič je prvo brez drugega. Kakšna je mladina v resnici, o tem sodi vsak po svoje. Zanimivo je predvsem vprašanje, ki o njem javnost malo ve, še manj čita, razpravljati torej o njem ali sploh ne more ali si ne upa. Ne sme se namreč pred javnostjo in pred mladino rušiti nedotakljiva, sveta avtoriteta. Moj bog, kdo pa še bo ubogal, če spozna mladina pravo lice svojih vzorov? Svojo lažno avtoriteto smo obdali s kitajskim zidom molčanja, na pritisk in ukaz. Zato pa je baš temu vprašanju treba pogledati v obraz: Kakšni ste vi, učitelji vzgojitelji ničvredne mladine? Kakšne nam nakladate dolžnosti, kakšne nam dajete pravice?

Zares: kakšno je vendar tisto zasanjano »zlato in pridkano dete«? Poglejte ga vendar: vedno se tako pametno (!) igra, kakor, kakor se starišem najbolj pametno zdi in je n j i m najbolj všeč; zadovoljno je z vsem, karkoli dobi; nikoli ni preglasno, nikoli preveč razposajeno; slepo uboga, nikdar ne zajde s poti, skrbno stopica po velikih korakih svojih »vzorov« in natanko za njimi (kar je posebno važno, da ne vidi preveč!) itd. Torej dete, ki svojim starišem daje kar najmanj, skoro nikakih težav. Tako dete je zlato in pridkano, dokler je tako; toda gorje, če imaš v zdravih prsih krepek glas, v ustah vedno žlobudrav jeziček, v glavi polno nezrelih misli in nagajivih načrtov, če ti je metuljček v zraku več od sto medenih pohvalnih besed, kriva pot ljubša od ravne, pisano polje zanimivejše od mučne učne sobe. Trde besede in še trše palice merijo svojo moč z njegovo, žugajo mu, krotijo in priklepajo ga, spravljajo ga iz neprave (?) na pravo (?) pot. Kako bi drugače? »Tvoj vodnik sem in vzgled tvoj, za m a n o torej kakor kužek. M o r a š, sicer te primoram. Dosti mi je borbe za lastno u d o b n o s t, pa naj se še s teboj, paglavec, ukvarjam, mučim in si glavo belim? Po meni, torej za mene si tu ne jaz zate. Zato poslušaj in ubogaj; ne glej, kar vidiš, ne govori, kar misliš, ne vprašuj, kar te zanima (ker sam ne vem!), poslušaj samo, kar ti j a z rečem... Mar ni bistveno tako? Iskren odgovor pove, da; pa kako naj? Ali naj, za božjo voljo, dete nebogljeno mene vodi, dete mene, svojega roditelja in reditelja, mene, po božjih in svetnih postavah svojega vodnika?! Jaz pa pravim: da, tako bi moralo biti in vsa sreča je doma, kjer je tako. Dete naj te vodi, ono bodi tvoj gospod, n j e m u služi udano, njemu žrtvuj vse, sebe in svojo u d o b n o s t. Saj v kritičnih trenutkih zares tako ravnate, pozneje pa, sredi puhle vsakdanjosti, pozabite na to svojo nesebično in brez-pogojno, po naravi vam ukazano ljubezen, pozabite, da prava ljubezen le vse daje pa nič ne zahteva, trpi, da csrečuje in vživa srečo sredi muk; vse to pozabite ter zahtevate, da ono za vas živi, dela, se žrtvuje, odrekate mu vsako pravico božjo, delite mu le beraško milost, nakladate samo dolžnosti. Samo enega roditelja poznam, ki mi je v smislu tega visokega zakona priznal: »Toliko solnca prinaša dete v življenje starišev, da — jaz vsaj — ne priznavam nobene pravice na vračilo in hvaležnost. Jaz sem njegov dolžnik!« Ljubezen, hvaležnost, spoštovanje so elementarna plemenita čustva; nič jim ni oporekati, utemeljena pa morajo biti vzajemno. Malokdo bo ugovarjal temu kot načelu; ugovarja se ravno nasprotno; saj prav to je, ljubezen, ki me vodi, da mu hočem dobro... Za tem ugovorom pa se skriva vsaj trojna temeljna, usodna zmota, izvor zla in zločinov, kolikor jim ni mati — zloba. Prvič je najčesče jasno, drugod pa lahko dokazljivo, da večinoma, četudi pod pretvezo ljubezni, odločuje cseb-ni moment lastnega udobja. Tako delam, da sebi obetam največ in tvegam najmanj. To hočem; drugo je, če to tudi dosežem? Kratkemu udobju sledi najraje dolga pokora. Drugič. Četudi me vodi ljubezen, kaj je detetu zares v trajno dobro, vidim le površno, vedeti ne morem, globlje pa ne segam. Ob tej očitni omejenosti človeškega spoznanja je tako hotenje drzno, četudi človeško opravičljivo. Najusodnejša pa

je tretja zmota, uprav gorostasna, ker se je nihče ne zaveda in jo vsakdo, vsaj praktično, smatra za edino pravo merilo: Pri celem in vsakem vzgojnem udejstvovanju stoji v ospredju tvoj lastni »jaz« in s tem se vsakdo še ponaša! »Jaz mislim tako, želim in hočem to in ono, delal bi in živel tako, za takole srečo. Tako mislim in upam, bi bilo zame najbolj prav, torej mora tudi dete isto hoteti, misliti in čutiti, enako meni (preizkušnemu, tolikrat tepnemu!) »pametno biti, delati in živeti.« Tu je vse absolutno pošteno in enako pogrešeno; vsako dete je individuum zase (oho! Koj se oglasi jih ste: ne boš! To ti že izbijem iz glave. Ali ne slišimo dnevno takega zgražanja?); kar si ti, ono nikdar ni in nikdar biti ne more; ker popolnoma torej zanj ne velja isto, kar velja za te, je potrebno ono, česar nikjer ne opazaš. Mesto razlage naj zavzame primer: neugnan nagajiv fant ima morda mnogo resnih hib, živo pa zavest časti. Ti si ga udaril javno, csramotil, ranil ga do smrti; sosed njegov bi bil isto kazen morda v par minutah za vedno pozabil... Vse bi bilo torej v redu le do one usodne in minimalne, človeku pač dosegljive meje spoznanja in le-tega veljavnosti za splošno življenjsko merilo. Na tej točki pa, ki tako globoko tiči, postaja tvoj brezpogojni velelnik, »m o r a š e!« sebično strahovanje in prehaja vzgojno v kruto barbarstvo, ker vsako individualnost popolnoma zanemarija. Splošno, če je današnja mladina relativno drugačna od vsake druge in posebno od predvojniške, je to priznati brez ugovora; da je absolutno bolj pokvarjena od prejšnje, bi morala res vestna statistika z globokim študijem šele dognati — tekom dolgih let. Živi pač po svojem individualnem kopitu, ker ji nobeno drugo ni primerno; le stare oči rade predaleč in preveč vidijo. Sicer mi pa tu ne gre ne za mladino ne za one kmečke, delavske in ostale vzgojne činitelje, ki ne vedo ali ne morejo; v mislih so mi oni, kateri so si znanstveno povsem oboroženi, šolanje-vzgajanje izbrali za svoj življenjski poklic.

Kakor ga je šola napravila, takšen je tak mož v družbi; ali tih, ker ni vaje razgovora ali oblasten, ker ugovora sploh ne prenaša. Njegova je vsa učenost, on zna le »diktirati« in je diktator doma, v šoli in v družbi. Dovršivši študije, je dobil svoj patent na državno službo, obenem za vzgajanje, ki pa je takrat o njem zadnjič razmišljal. Veseleč se belega kruha in udobnega dela začne svoje, seveda »plodnosno« delovanje in ga, kakor mu je pač dano, mehano in čisto nadaljuje. Sreča zanj in za deco, če so mu slučajno dane vse bistvene »pritikline« dobrega učitelja (kar naj bo identično z vzgojiteljem); manj sreče, če je le plemenit, ker mladinska bistrovidnost in nagajivost kmalu vse pokvari, on pa le na slepo dela, ne da bi s treznim prevdarkom omejeval svojo dobrohotnost. Gorje pa, če je mož brez srca za mladino, če je sebičen, krut, nervozen, zmožen, otroka celo sovražiti, z naslodo ga preganjati in kaznovati... koliko pa je mož, ki bi se v začetku in pozneje na vsako uro vestno pripravljali. La bi mladino res zainteresirali in z vsemi pomočki (ne samo z diktiranimi, ki jim, četudi neslanim, mora slediti obligaten smeh in krohot) vezali na predmet njeno pozornost? Tako je predpis, predavanja pa so gola suhoparnost, često samo monotono čitanje, še to

samo tolikrat (kljub prepovedi) skrčeno na zloglasni »odtod — dotod« — friß, Vogel, oder stirb! —, kjer gre očitno le za kruh; predolgovezna pa spet, kadar predavaš, kar resno doživljaš, ne meneč se za meje dovzetnosti mladih poslušavcev. Zlo je eno: on sam je merilo za vse in o vsem. Kovač in krojač in čevljar ima za vsak predmet posebno mero, orodje in si vsakega natanko ogleduje, pa ima tudi svoj dobro zaslužen patent; naš mož si domišlja, da oblikuje značaj, kar enostavno po slučaju, po sreči ali s palico (simbol!), vse po svoji lastni meri hoče poenoličiti vso božjo, veličastno raznoličnost, pa se še ogorčeno čudi, če ne stvari nadnaravnih čudežev, ampak samo spakedrane, pokvečene, nenaravne spake — — —

Srečen torej dijak, ki mu je tudi »dano«, mirno sedeti, se pridno učiti, nič ne misliti in kar slepo ubogati; njemu je šolska klop s cvetjem posipana, uradniška čast zajamčena. Teda oni tam: nemiren je, raztresen, za nekatere predmete ves živ, za druge tîp; njegov duh ... »Kaj, njegov duh? Kakšen duh in odkod? Lump je in zanikarnež, ta nebodigatreba, na klop, v karcer ž njim ali iz šole ven! Pa naj gre očetu krave past, tak paglavec nesramen in predrzen. Nič ne pazi, nič se ne uči, samo ugovarjati zna in kljubovati; tovariše moti, učitelja nadleguje, rešpektu pa nima nobenega, kar ven ž njim! Bežite mi s svojim »duhom«; vse vkup je samo trma in razuzdanost, ki jo treba radikalno iztrebiti, dokler nam vseh dobrih ne okuži. Kam pa pridemo, če si damo tako izpodkopovati trdno ustaljen red in svojo avtoriteto?« — — —

Seveda se ni vsak primer do pičice natanko tako dogodil; kdo bi podal verno in obče veljavno sliko? Trdim pa, da je ob vseh lepih novih in starih teorijah praktična stran vzgoje, človeške slabosti upoštevajočemu, žal le preveč razumljiva, sicer pa nad vse klaverna in vredna peresa edinega literarnega umetnika, ki smo ga za to imeli. Trdim, da se sistematično v dijakovi duši ubija vsak pristen, samonikel pokret, da ne sme dijak niti misliti niti hoteti po svoje, ne govoriti, kar ne spada v šolski prah, ne vpraševati, kar je »gesnodu« neljubo ali bi utegnilo spraviti njegovo znanje v zagato. Ni ljubezni, ni iskrenosti in ni zaupanja; odločuje gol despotizem. In od takega dela, po takem razmerju se usojamo še pričakovati trdnih značajev? Trdim, da tudi g. dr. Lokar lahko podpiše (za dokaze se mu ni batil), da je tisti »splošen klic žal povsem upravičen«: taka šola je — vsaj etično — za nič —

Iz tega bi se dalo sklepati, da je morda vse pri starem? Je in ni. Šola in učitelj sta ista, prvo je človeško delo, drugo je človek sam, ki nikdar ni, kar trdi, da je in nikdar niti, kar resno hoče, popolnoma ne doseže. Snov se širi, ure se krajšajo, dijak se muči, učitelj toži, tecija pomlaja lepe stare nauke in dodaja novih po duhu nove dobe, praksa se drži starih poti in si izmišlja (iz petja!) nove domače naloge, učni načrti se izmenjavajo in naredbe si kakor ministri druga drugi tla izpodbijaajo, ker vlade preveč neutrudno delajo, da se novo izjalovi, staro dobro pokvari, splošen kaos poveča. Stara je šablona in star je sistem, vse te spremembe se jedru zla niti od daleč ne približajo, ker se odločilni činitelji — tresejo za svojo moč in za

slavo svoje avtoritete. V tem so povsem nereformirani in strogo konservativni tudi največji naši revolucijonarji. Pa tudi mladina je ista ko nekdanj, ista ko vsikdar, svojstven je pač le način, kako se pojavlja in uveljavlja njena volja po udejstvovanju, njena sveža življenska sila. Nekdanj — v tem morda tiči vsa važnost spremembe — je bil dijak učitelju izročen na milost in nemilost, danes je to le še morda v izjemno zanikernih zavodih. Toda nekdanj še tudi vsaka kokoš na trgu ni imela svojega in lastnega zaščitnega društva, z napredovanjem splošnega kulturnega mišljenja so tudi v prilog dijaštva verige jele popuščati tako, da smo danes dejansko na tem, da ne le mladina sama, ki pogleda v sodobnost, se ne da več slepiti, da tudi ves resno kulturn svet zanjo zahteva temeljnih pravic z enako brezpogojnostjo, ki od nje zahteva zgolj dolžnosti ter se upira vsemu, kar pod pretvezo, da utrja značaj, v svoji površnosti ali brezvestnosti mrevari vso duševnost in vse pristno doživljanje. Do nedavna smo poznali le eno stranko vladajočih, danes stopa na plan že probujena stranka vladanih, s tem pa je dana svojevrsna politika borbe šibkih in močnih, učečih in se učečih. To ni puhlo primerjanje, ni lov za besede. V trenutku, ko je mladina začela svobodno izdajati svoja glasila in javno širiti svoje naziranje o svetu — trenutek sam se je dolgo pripravljaj —, si je že pridobila temelj in možnost boriti se za pravice svoje mladosti. Še ni na moči, ni še njen čas, zapustila pa je grad, ki je vanj bila zakleta; pripravlja si teren in javnost prisluškuje njenemu klicu; ne ubija, le gradivo znaša, s samim svojim veselo-živahnim udejstvovanjem ruši trhle temelje nasprotnih trdnjav. Znanilci borbe so tu in borba sama. Čisto politično je in se da človeško povsem lahko doumeti, da se »starina« krčevito oklepa svojih pravic, da se trese za svojo moč in avtoriteto, ki je nobena stranka (v s v o j o škodo!) še ni dala prostovoljno iz rok.

(Dalje prih.)

† Srečko Kcsovel:

Samomori.

Od povsod prihajajo glasovi: sodobna mladina je zakrknjena, nihilistična in samomorilna. Od povsod prihaja graja. Nikdo pa ne vprašuje, odkje in zakaj vse to? Kje so vzroki, ki napotijo mladega človeka do tega skrajnega sredstva, do ubega iz prokletstva?

Prorokov je več, mnogo je onih, ki jih pretrese mlad samomorilec. Vse to, kar se dogaja v povojnem svetu, vse trpljenje odseva tudi v mladem človeku. Razkol družbe v dva razreda, ki se morita z vsemi sredstvi, borita za svoj obstanek, razkol družbe v vladajoči in vladani, v bogati in ubogi razred, v zatirajoči in zatirani, nastopa kot prva komponenta v slučaju samomora. Kajti to, kar se dogaja zavestno v organizmu človeštva, se dogaja podzavestno v organizmu človeka. Kajti človeštvo je sklenjen organizem.

Samomorilci so povečini iz kapitalističnega razreda. Prenasičenost, razočaranje nad cilji, od katerih vedo, da jih njihov razred ne

bo dosegel, stopa v podzavest, a se javlja v zavesti kot nesmisel nad življenjem. Oni so spodrezani, umirajo in to čutijo. Zanje je vse opoj in potem smrt. Kajti kapitalistični razred je danes povzročitelj vseh krivic, nasilij, ki pritiskajo sodobno družbo. To je druga komponenta. Izpodrežanost v bodočem življenju, ki se v pcedenceu javlja kot druga komponenta v podzavestnem stanju, a prihaja v zavest kot nezaveden obup nad življenjem.

Iz razreda proletarcev je manje samomorilcev. Kajti ta razred se še ni tako preobjedel življenja, da bi se raztanjil njegov organizem v najtanjše dvome, da bi tako sublimirano doživel propad ali karkoli. Proletarski razred vzgoji povečini zdrave, močne ljudi, borce.

Obup, ki napoti do samomora in ki ga je moral vsak doživeti, ako naj samomor razume, (ki ga pa ni razumel globokoumni filozof Suchy) ter ako naj živi dalje, daje človeku možnost, da preizkusi etično moč samega sebe, ki zahteva: živeti. A mi se bomo borili. V nas je vera. Vera v zmago Pravice. Ta pravica nam je sveta. Sveta, ker je Pravica edini pogoj človeškega življenja.

Milijoni ljudi trpijo, po kolonijah, po zasedenih pokrajinah, milijoni narodnih manjšin je, ki še ječijo pod železno peto evropskega kapitalizma, ti milijoni nam dajejo moč. Naši bratje so, čeprav jih ne poznamo, čeprav so ti zatirani Italijani ali Madžari ali Slovenci ali Nemci ali Srbi ali Lužički Srbi in še vsi, ki jim ne vemo imena, a jih v srcu čutimo in še vsi, ki si prav tako želijo, da ustvarimo na zemlji človeka vredno življenje.

Samomora pa bomo premagovali z delom. V vsakem drobcu našega dela se mora poznati usmerjenje energij v smeri borbe za Pravico, če ne naše, prihodnje, če ne prihodnje, pa bo bodoče pokoljenje zmagalo. Pravica je edini svetilnik, ki naj orijentira razbito ladjo človeštva iz divjih valov narodnih krivic in obupov.

ZAPISKI. ZAPISKI.

Masaryk in primorski Slovenci.

Začetkom avgusta, ko je v politični atmosferi Češke že lebdela misel, da se socialno-reformistične stranke izločijo iz vlade in se s predstavniki češkega in slovaškega meščanstva utrdi kurz na desno, je Masaryk izjavil dopisniku laškega »Il Mondo«: »Razmere narodnih manjšin pri nas se z italijanskimi ne dajo primerjati, kajti manjšine v Italiji so neznatne, dočim nemška v Češko-Slovaški presega tri milijone. Zato moramo napram njej voditi politiko koncesij...«

Masaryk je najbrž poučen, da razen Nemcev v južni Tirolski živi tudi blizu 400.000 Slovencev in 150.000 Hrvatov pod Italijo. Toda brez vseslovanskih sentimentov — ti se pač samo še za kakšne obletnice obujajo v mrtvih dušah slabo honoriranih nacionalističnih reporterjev — govori Masaryk trdo govorico imperia-lističnega diplomata: tem neznatnim manjšinam ni treba koncesij.

Stotisoči našega malega človeka, ki se za svoje življenje, za mezdo, za ped zemlje bori tam doli proti laškemu fašističnemu nasilju — Masaryk je s svojo izjavo indirektno sankcioniral to nasilje — naj se v tej borbi ne zanašajo ne na Masaryka ne na Wilfane in Besednjake, ki so mu sledniki. M.

Vodnikova družba in njene knjige.

Dandanes je pri nas nova knjiga kaj redka. Tem redkejša pa je umetniška. Poleg tega pa še čudno obnašanje založnikov, ki raje tiskajo prevode iz tujih slovestev, kakor da bi izdajali dela, ki bi zaslužila knjižne oblike in leže ali v rokopisih leta in leta ali pa v slovstvenih revijah. V tem čudno ozkosrčnem in mrivem času, ko vlada tudi med čitačim občinstvom mrtvilo, se je osnovala Vodnikova družba z namenom: jačiti narod z izobrazbo duševno in gospodarsko in mu krepiti narodno zavest in to z izdajanjem knjig, časopisov in publikacij sploh, muzikalij, reprodukcij itd. Stopila je pred nas kot neka nova »matice« slovenski knjigi, odkar je umolknila Slovenska Matica. Z izdajanjem vsakeletnih društvenih knjig pa hoče širiti med narodom »duševno izobrazbo«. Bili hoče druga Mohorjeva družba.

V resnici bi nam bila taka družba zelo potrebna, zlasti še dandanes. Toda, zdi se mi, da ni to njen pravi namen, da je vse le lepi videz nečesa drugega. Kakor je Mohorjeva družba, ki so snovali na idealnih temeljih, zabredla v strankarske stranpoti in namesto svojega idealnega namena postala kulturo ovirajoča (posebno zadnje čase) in nepotrebna zlasti lepi knjigi, tako kaže tudi Vodnikova družba že precej s svojimi prvimi knjigami. Družba, ki je osnovana iz političnih interesov, ni bila in ne bo nikoli kulturna družba. (Ravno to ubija tudi naše slovstvene revije!) Kadar nastane družba zgolj radi resničnih kulturnih teženj in je sproščena vsakega partizanskega vpliva, je res kulturna družba. Toliko časa pa ne! Zal, da se v dobi čisto novih teženj in nazorov dogajajo take stvari, ki bi sodile 30 let nazaj, in da je naš človek, zlasti še izobraženec, tako ozkosrčen, dneven in zgolj politično strankarski. Ali je Vodnikovi družbi res za »duševno kulturno izobrazbo« našega naroda in neovirano slovensko besedo? Ali je v resnici njen namen pretrgati mučno krizo založništva z izdajanjem kulturnih in umetniških spisov?

Ne! Vodnikova družba je že v prvem letu pokazala svoj pravi obraz, obraz partizansko nazadnjaške družbe, ki naj bi bila le političen stroj v rokah liberalne stranke. In kar je še hušje, da je udinjala v ta svoj program ljudi, ki bi jim tega nikdar ne prisodil, in zaslužila slovensko besedo v umazane politične namene. Tega ni nikoli storila Mohorjeva družba, vsaj toliko je bila boljša. Vodnikova družba ni nastala iz nujne kulturne potrebe, ampak kot pendant najbolj ozkosrčnih idej. Njen namen je širiti med ljudstvo anahronistične politične spise, od začetka izvirne, pozneje pa predstavljene iz vseh inozemskih...

Zato ni čudno, da so njene knjige toliko vredne. Poleg tega je zašel vanje idiotizem v besedi in fabuli. Vodilna povest »Pravica kladiva« je prvi dar te »kulturne« družbe. Anahronizem najhušje vrste. Navadna časopisna podlistkarija, tendenčna do neužitnosti. Fabula bi bila vredna kvečkemu navadnega šundskega pisatelja. In poleg tega je neresničen odraz dobe v letih 1914—1919. Navadna politična enodnevna brošura in ta od pisatelja »Tine Gramontove« in edinega našega prevajalca Dostojevskega. Od »Tine Gr.« edine njegove knjige preko besovske »Višnjeve repatice« pride do »Gadjega gnezda«, kjer je slovstveno umrl. Če je hotel v »Pravici kladiva« naslikati kavzalni epilog »Hlapcem«, se je zmotil, ker mu manjka predvsem stvari, ki so bistvo umetnosti in to: resničnosti. Ljudska povest pa še izdaleč ni, ker ni etična, še manj pa vzgojna. In kaj takega bi Levstik ne smel iz svoje pisateljske odkritosrčnosti. Pa naj bi bil tudi prisiljen. Poleg osnovne politične poteze kvari povest še neenako risanje značajev v pozitivne, popolnoma dobre, pravične in idealne (značaj Možina, Kristof Blagaj i. dr.) in negativne popolnoma slabe, krivične in zavratne (Aleš Blagaj, župnik Jakob Vojska i. dr.). V Alešu izzveni celo nekaj besovskega (Dostojevski). Celotna vsebina je nepsihološko podana, kljub čudnemu raz-

glabljanju Aleša (str. 127), ki spominja na Razkolnikova. Tudi kompozicija je silno naivna, vodena in neprepričevalna. Stilna nerodnost je posebno očitna v prizoru med župnikom in kovačem (str. 7), ne prisodil bi je Levstiku. Postava Možine je precej podobna Jermanu iz »Hlapcev«, samo da je Jerman resničen, dočim je Možina fabulativen, neresničen. Jerman je pravi in popolni človek, Možina aktualno možen in papirnat. Celotna povest izzvani v neubrano fantastiko, ki bi bila pred 30 leti dobrodošla med številom Remčevih knjig in »Cerkvenimi mišmi«, dandanes ni. Naš človek, tudi podeželski, se že zgleduje ob večjih. Zato bo šel mimo knjige, ker bo našel v dobri in družabni reviji »Mladiki« vseeno več lepote in resnice.

Prvi popolnoma v sorodu sta ostali dve: Koledar in knjiga »Iz tajnosti narave«. Neumevno je, čemu nam je treba tega gnoja, ko ga imamo že dosti preveč. V knjigi »Iz tajnosti narave« izzvani vsak članek popolnoma časniki. Sličnih razprav je prinesla Mohorjeva družba že pred leti veliko in vse boljših in obsežnejših. Nečasovno izzvene vse razprave od zadnje kompilacije do prve, ki se še povrh bori z jezikom in s poljudno znanstvenim stilom. (Mislim, da nam dandanes ni treba več člankov, ki premlevajo že staro pesem o Kant-Laplace-u in Darwinu, tudi ljudstvu ga ni potreba, ki je že preko tega.) O neplodnosti knjige govorijo vse štiri razprave, ki so slab odzven: sličnih iz tujih slovsiev, najjasneje pa zadnja. Isto koledar. Takih ekstemporativno pisanih člankov kot so o radiju, kinu, političnem pregledu, slepiču itd., nam ni treba. Tudi upam, da bi gospodje lahko pisali lepšo slovenščino (pitomci, se jim daje, nahajati se, vojniške izprave, ustrojstvo in mnogo drugega). Razna »Zmes in zmes« in »Drobiž« je brez vrednosti in kaže samo urednikovo nezmožnost.

Edina knjiga, ki je vredna svojega imena, je »Beli mecesen«. Kozak rase. Na višku še ni. »Beli mecesen« je njegovo boljše delo in na vsak način lepa ljudska povest, dasi nekoliko odbija suhi in lapidarni slog. Izmed ljudskih knjig je ob Pregljavih Mohorskih najboljša (Petru P. Glavarju in Božjih mejnikih), dasi jezikovno, stilno in formalno zaostaja. Ljubi abnormalne ljudi (Martin, Balant, bebec) po Rusih (Dostojevski). Na vsak način slabost je. Povest je poleg tega zelo epizodna. Ni enotna. Osebe so premalo motivirane (krčmar, ki čustvuje našemu človeku čudno tuje). Krčmarjeva blaznost tudi ni pristna. Večina oseb je brez skupne zveze. Če mu stari Bos, bebec, krčmar? Višek doseže povest v lepih opisih Kamniških planin. Prizor, ko se dviga Martin po naporni skalnati steni vedno više in više do belega mecesna (tu zavzame nekak panteistični akord) je silovit, dasi prehladen. Planine so impresivno dobro podane, še več ognja in nians bi lepoto dvignilo. Na koncu usiha povest preveč hitro, ogrodje čudno izzvani. Je brez končnega silnega akorda. Kot novela bi bila močnejša. Zlasti, ko bi izgubila več stranskih oseb.

Razen zadnje knjige je letošnja zbirka knjig Vodnikove družbe pod nivojem časa in potreb. Dokler bo izdajala take nezmislj in temeljila na takih temeljih, je njen pomen nekulturen in bo samo v napotje drugim revnejšim in kulturnejšim knjigam. Naša dolžnost pa bo vedno neusmiljeno bičati take kulturne grehe, da bo »Mladina« v znamenju resnice graditeljica resnične kulture in umetnosti.

A. Oevirk.

Antievropa.*

Ljubomir Micić, Zenit, Beograd 1926.

V mlado slovensko literarno življenje ekstremni — izmi zadnjih let — futurizem, konstruktivizem — skoro niso segli. Cankarjev nastop je prevzel mladino s tako močnim vplivom, da se je skoro vsa izgubila v stilističnem in sentimentalističnem epigonstvu za njim in da sama po svoje skoro ni utegnila doživeti duševnih in materialnih pretresov vojnega in poveljnega časa — baš tem preiresom pa so ogledalo te nove literature in umetniške smeri. — Z vojno si je evropska kultura odpela poslednjo svojo arijo; borza je danes genij in rešitev, borzna kro-

* Dosledaj je uredništvo »Mladine« sprejelo dve knjigi v oceno: Micić: Antievropa in Gradnik: De profundis z Jakačevimi lesorezi. Založba »Jug«. (Oceno prinesemo prihodnjič.) Vabimo vsa založništva, da nam pošiljajo svoje knjige v oceno. Uredništvo »Mladine«, Kolodvorska ulica 7.

nika je molitev nad molitvami, v Kristovo cerkev pa zaide samo še kak masečen; društvo politikov in bankirjev d. d., polip naroda, brani tatvino z narodno svobodo, kapital z narodno etiko, zločin z narodno filozofijo, politiko s kmečkimi žalji; zato trpi vsak narod, tako hoče vsaka oblast, tako mora vsaka država; kajti to je država. (Ljubomir Micić, Umozamena.) Po trpljenju v svetovni vojni, ki se je zibalo med smrtjo in blaznostjo, »v povojnih dneh gnusnih posilstev nad našo vestjo in prečisto ljubeznijo za novo človeštvo« (Antievropa, uvod), je pač »nemogoče, da pojemo svilnate sonete in pridigamo salonsko estetiko« (Ljubomir Micić v obrambi svoje antievropske knjige »Aeroplan bez motora« pred sodiščem), v tak blazni čas, ko bi pesem »morala biti bomba«, je anahronizem, »v cunjastih rimah in tuberkuloznih stihih« peti bolne sentimente iz kotov svoje duše (kakor kak sam sebe ljubeč hermafrodit, dobi in ljudem jalov evnuh), v tak blazni čas »je sramotno, biti samo lirski pesnik«.

Zenitizem — Ljubomir Micić mu je početnik — je na Balkanu ona pesniška smer, ki daje divjemu življenju ostarele družbe izraza z vso kruto nelogičnostjo, eruptivnostjo, protestom. Zenitizem je pretrgal vse idejne in formalne vezi z literarno in kulturno dedščino ter je v »vanumni« poezijo pod geslom: Antievropa! pobratil pesnike-genije z barbari Balkana, Azije, Rusije.

V uvodu »Antievrope« je Lj. M. teoretično označil svojo poezijo: antievropa in vanumna prezija, na videz dva ločena svetova, sta po antenah zenitizma vezana v enoto. Vanum je kraj, ki vanj »smrdjivi duh, čistega razuma ne more podreti« in ki se v njem norec in genij srečujeta v divjaškem plesu. — Prav ta posmeh razumu in analizi, ta apriorna odpoved, da bi džungli meščanske družbe iskal vzročne zveznosti in bi po dognanih izsledkih usmeril svojo pesniško pot, pa je ona »antena«, ki zenitizem veže z družbo in ga sploh omogoča. Zakaj družba je okrutna ne le napram hladni razumni revoluciji, temveč tudi napram hladnemu revolucionarnemu umovanju samemu. In kakor se aristokrat našega veka, dasi se boji smrti od proletarske množice na cesti, v svoji palači na mehkih preprogah, pod blestečim lestencem vendarle v sladostrastju ugonablja s kokainom in heterami, tako tudi družba ne izloči revolucionarja, ki ji prinese strupa s klovnsko žalo. Takšen revolucionar je »nori zenitist barbarogenij, odrešilni pilot barbarskih ideoplanov«.

Krv je najzdravije kupatilo

Sifon — soda — krv

To je strašen in nerazumljiv barbar: radio, kozmos, komite, angleški rudarji, mornarji

O radnici rudari mornari

Proleterji vi sledbenici balkanske krvne osvete

Uz pozdrav naš i jedno detinje pitanje

Zašto žuljevi vaši nisu dijamanti

Ili dinamiti?

rdeče semafore, pesnike, invalide

Pešaci — zenitisti — pesnici — proleterji stradajte

I znajte: sloboda je kukavica na truloj grani Evrope zaspala

Ortopedija je za ljude dosmrtna nagrada u krilu ratova

Proteza je najsijajinja kolajna svih pobeda koje su uvek porazi karavana balkanskih hajdukov, rumene množice kitajske, rusko revolucijo

Daleko je sunce naših otkupljenja

Sunce se voza tek u ladjama kitajskih žutih gomila

Kroz procvale parkove ruske revolucije i velikog okeana

— vse kliče proti veneri Evrope, tej »samoživu želvi« in »povampirjeni Turčiji našega stoleća«, proti opankam

U opancima čuvaju se misterije rata i robova

šajkačam, kosovskemu fantomu

Jer Kosovo nije istorija ljudi

Samo knezova

A knezovi su gospodari.

Zenitizem bi mogel tudi naši mladi literarni generaciji dati kaj. Samo bojim se: niti ona prečista ljubezen za novo človeštvo niti neodvisnost duha se človeku »ne daruje kakor Janezova glava na krožniku perverzni Salomi« (Antievropa, uvod).

Mrzel.

ZA IZVRŠITEV VSEH V
TISKARSKO STROKO
SPADAJOČIH DEL SE
TOPLO PRIPOROČA

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, SIMON
GREGORČIČEVA UL.

TELEFON ŠT. 552 ŠT. 13 TELEFON
ŠT. 552

TISKA KNJIGE, ČASO-
PISE, CENIKE, LETAKE,
VSE TRGOVSKE TER
URADNE TISKOVINE

== LASTNA ==
KNJIGOVEZNICA

VSI NA AGITACIJO ZA „MLADINO“!

**Trgovci! Obrtniki! Podjetniki! Inserirajte
v „Mladini“!**

Slovenski javnosti!

Slovenski javnosti!

Bližajo se božični in novoletni prazniki. Vsakdo se jih veseli in je poln načrtov in lepih misli. »Mladina« prvič želi, da se je tudi spomnite v teh mislih in načrtih. Vsakdo, ki ljubi rastoče drevo, ki želi, da bi pognalo nekoč cvetje in sad, naj pomisli, da je »Mladina« vzrastla, vzklopela z bujno rastjo iz pozemeljskih pritlikavcev. Vzrastla je, ker je bilo v njej delo in hrepenenje vseh mladih duš Slovenije, ki hočejo, iščejo in grade novo. Zdravo, svobodno, slovensko, človeško. Kakor seme tistega drevesa, ki je vzkliklo samo, rastlo kakor dolgo je moglo. Potem je bilo treba pomoči vrtnarjeve, ki jo je moral zalivati. Malo, dobro, vztrajno. Za vse ostalo je skrbelo drevo. Kaj bi pravili, da je »Mladina« tisto brsteče drevesce. Povemo samo, da ji je treba materijalne pomoči. Vse drugo je v njej v obilici pripravljenega. Zato apeliramo na vse, ki jim je pri sreči naše delo in iskanje, da se okrog Božiča in novega leta spomnijo tudi »Mladine« ali s kakim prispevkom za tiskovni sklad ali z novim naročnikom. Če vsak dosedanji naročnik dobi vsaj dva nova naročnika, je storil veliko dobro za »Mladino«. In mislimo, da to ni težka zahteva. Pišite nam, komu naj brezplačno pošljemo »Mladino« na ogled; ako niste dobili katere številke ali položnice, pišite na upravo. Vse se Vam bo ustreglo, zakaj »Mladina« je za vsako sodelovanje, ki jo krepi k življenju, hvaležna. Naročnino plačujte točno, »Mladino« zahtevajte in razširjajte povsod, kjer tli ogenj novega slovenstva in človeštva. To je naša božična in novoletna poslanica. Na Vas vseh je, da jo uresničite in »Mladino« podprete!

UPRAVA IN UREDNIŠTVO »MLADINE«.

Ljubljana, Kolodvorska ulica 7.

Najprikladniji božični dar su marke.

OBRADUJTE VAŠE MILE SA ISTIMA, te si naročite kot mene moj novi cijenik broj 3 ZA GODINU 1927., cijena istom Din 10.-. — Svakom naručitelju, koji m pošalje novac unaprijed, šaljem budava, kao nagradu 50 sasvim raznih bugarskih maraka, koja je svaka drugačija. — CIJENIK SADRŽAJE CIJENE MARAKA OD OKO 600 DRŽAVA CIJELOG SVIJETA.

Najstarija trgovina maraka u kraljevini SHS.

IZIDOR STEINER, Brod n/S.

**„Mladina“ je življenje. „Mladina“ je mladost.
„Mladina“ je smrt gnili sodobnosti!**

VSI NA AGITACIJO ZA „MLADINO“!